

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Vuorovaikutuksen merkitys kuntoutuksessa vangin näkökulmasta Keravan vankilan WOP-osastolla

Kettunen, Annariikka

2012 Tikkurila

Laurea-ammattikorkeakoulu
Tikkurila

Vuorovaikutuksen merkitys kuntoutuksessa vangin
näkökulmasta Keravan vankilan WOP-osastolla

Annariikka Kettunen
Rikosseuraamusalan ko
Opinnäytetyö
Helmikuu, 2012

Laurea-ammattikorkeakoulu
Tikkurila
Rikosseuraamusalan ko

Tiivistelmä

Annariikka Kettunen

Vuorovaikutuksen merkitys kuntoutuksessa vangin näkökulmasta Keravan vankilan WOP-osastolla

Vuosi 2012 Sivumäärä 56

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata WOP-kuntoutusosaston vankien kokemuksia, siitä miten vuorovaikutus ja dialogisuus vaikuttavat heidän kuntoutukseensa, sekä tuoda esiin miten vangit kokevat muuttuneensa ohjelman aikana. WOP-kuntoutusosasto on Keravan vankilassa sijaitsevat kokonaiskuntouttava päihdeosasto. WOP-kuntoutusosasto on projektilähtöinen päihdekuntoutus, jonka virallinen nimi on It Works If You Work It Out. WOP-kuntoutusosasto on osasto, jonka tarkoituksena on kuntouttaa kokonaisvaltaisesti päihdeongelmaisia vankeja kohti rikoksetonta ja päihdeöntä elämää sekä parempaan elämänhallintaan. WOP-kuntoutusosasto toimii kognitiivisena toiminta-ohjelmalla, joka toimii muusta vankilan toiminnoista eristetyllä osastolla. Osaston toiminnot sisältävät erilaisia ryhmätoimintoja, yksilökeskusteluita ja vapauteen jatkuvan palveluohjauksen, joka tukee vankia osastolta lähdön jälkeen.

Tämä tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen tutkimus. Tähän tutkimukseen on haastateltu 8 vankia, joista 5 suoritti haastatteluiden aikana tuomiota WOP-kuntoutusosastolla. 3 haastatteluun osallistuneista olivat jo siviilissä ja he olivat yhteydessä palveluohjaajaan. Haastattelut on suoritettu teemahaastattelumenetelmällä. Haastatteluiden ajankohta oli joulukuun 3. ja 7.päivä vuonna 2011. Haastatteluissa on käytetty teemahaastattelurunkoa apuna. Haastateltavia on pyydetty kertomaan kokemuksiaan erilaisista WOP-kuntoutusosaston toiminnoista, työryhmän merkityksestä, dialogisuudesta ja vuorovaikutuksen merkityksestä heidän kuntoutusprosessiinsa. Haastateltavia on pyydetty myös kuvailemaan miten he ovat muuttuneet kuntoutuksen aikana ja mitkä tekijät muutokseen ovat vaikuttaneet.

Tässä tutkimuksessa ilmenee, että vuorovaikutuksella on suuri merkitys päihdekuntoutukseen. Työntekijän ja vangin välinen vuorovaikutussuhde tulee olla dialogisuuteen perustuva, vastavuoroinen, luottamuksellinen, rehellinen ja ymmärtävä. WOP-kuntoutusosaston toimintaan kuuluvassa omaohjaaja käytännössä ja omaohjaajan kanssa käydyissä yksilökeskusteluissa korostuu vuorovaikutuksen merkitys vangin kuntoutukseen. Vuorovaikutuksen merkitys näkyy myös WOP-kuntoutusosastolla olevien vankien muodostaman ryhmän positiivisissa vaikutuksissa kuntoutukseen.

Haastatteluun osallistuneet kokivat muuttuneensa WOP-kuntoutusosaston toiminnan ansiosta. Tutkimustulosten mukaan haastatteluun osallistuneiden sosiaaliset taidot olivat parantuneet, heidän oli helpompi toimia ryhmässä sekä keskustella henkilökohtaisista asioistaan ja käsitellä niitä. Tutkimustulosten mukaan haastatteluun osallistuneiden käsitykset päihdeistä olivat muuttuneet. Heidän ei tehnyt enää mieli käyttää päihteitä ja heillä oli selkeä käsitys ongelmista, joihin päihteidenkäyttö johtaa.

Tämän opinnäytetyön tarkoitus on hyödyttää WOP-kuntoutusosaston työryhmää osaston toiminnan kehittämisessä, mutta sitä voi hyödyntää myös vuorovaikutuksen vaikuttavuudesta kiinnostuneet sekä vankeinhoidossa tai päihdekuntoutuksen parissa työskentelevät.

Asiasanat: kuntoutus, vuorovaikutus, dialogisuus, vaikuttavuus, toimintaohjelmat.

Annariikka Kettunen

The importance of interaction in the rehabilitation process from the perspective of the prisoner in Kerava prison WOP-rehabilitation department

Year	2012	Pages	56
------	------	-------	----

The purpose of this thesis is to illustrate the prisoners' experiences on the effect and importance of interaction and dialogue in their rehabilitation on the WOP-rehabilitation department as well as to show how the prisoners themselves feel they have changed during the rehabilitation process. The WOP-rehabilitation department located in Kerava prison is a substance-free department which concentrates on comprehensive rehabilitation. The WOP-rehabilitation department is project-oriented and goes by the official name It Works If You Work It Out. The purpose of the department is to rehabilitate prisoners with substance abuse problems comprehensively in order to lead them towards crime and substance free life as well as better life control. WOP-rehabilitation department is a cognitive program operating as a separate entity isolated from other departments in the prison. The program includes group activities, one-to-one discussions and guidance which continues to freedom supporting the prisoner also after leaving the department.

This research is qualitative. The research was conducted by interviewing eight prisoners out of whom five were sentenced at the time of interviews on WOP rehabilitation department. Three persons had been freed from Wop -department and were in contact with their mentors from the department. Interviews were conducted as theme interviews on December 3rd and 7th in 2011 utilizing theme interview frame. The interviewees were asked to share their experiences on different processes and procedures of WOP-department and the importance of the workgroup and interaction as a part of their rehabilitation process. They were also asked to evaluate how they have changed during the rehabilitation process and which factors have contributed to this change.

This research suggests that interaction plays an important role in substance abuse rehabilitation. The interaction between the WOP-employee and the prisoner must be dialogic, reciprocal, confidential, honest and understanding. The importance of interaction to the rehabilitation of the prisoner is emphasized in the one-to-one discussions with the personal Wop- mentor as well as in the daily mentor practice. The importance of interaction is also visible when looking into the positive effects of the group formed by the prisoners in Wop-program to the rehabilitation process.

The interviewed prisoners considered that they had changed as a result of the WOP-rehabilitation process. The research showed that the prisoners who participated to the WOP-program had improved their social skills. It was also easier for them to operate in a group as well as to talk about and evaluate their personal issues. The results showed also that their perception of harmful substances had changed. They no longer wanted to use harmful substances and they also had a clear perception of the problems caused by substance use.

The purpose of this thesis is to facilitate the development of the WOP-rehabilitation department but it can also be benefited by those working in the area of criminal sanctions and substance rehabilitation or by those interested in the effect of interaction.

Keywords: rehabilitation, interaction, dialogue, effectiveness, program.

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Kokonaiskuntouttava päihteetön WOP-osasto	7
3	Kuntouttava sosiaalityö vankeinhoidossa.....	10
	3.1 Kuntouttavan sosiaalityön vaikuttavuus	11
	3.2 Vaikuttavuuden arvioinnin ongelma	12
4	Vuorovaikutuksen ja dialogisuuden asema kuntoutusprosessissa.....	14
	4.1 Työntekijän merkitys kuntoutusprosessissa	14
	4.2 Vuorovaikutuksen ja dialogisuuden merkitys kuntoutusprosessissa	15
5	Ryhmämuotoinen kuntoutustoiminta	17
6	Vuorovaikutuksen haasteet kuntoutuksessa	19
7	Tutkimuskysymykset.....	21
8	Opinnäytetyön toteutus.....	22
	8.1 Lähtökohdat haastatteluihin	22
	8.2 Haastattelujen sujuminen käytännössä	23
9	Aineisto ja menetelmät	25
	9.1 Teemahaastattelu aineistonkeruu menetelmänä	25
	9.2 Sisällönanalyysi aineistoanalyysimenetelmänä	27
10	Eettisyys ja luotettavuus.....	29
11	Tutkimustulokset.....	31
	11.1 Työryhmän merkitys	32
	11.2 Dialogisuus ja vuorovaikutus.....	34
	11.2.1Ryhmän merkitys kuntoutuksessa	34
	11.2.2Vangin ja omaohjaajan välisten yksilökeskusteluiden merkitys kuntoutuksessa	36
	11.2.3Palveluohjauksen merkitys kuntoutuksessa	38
	11.3 Muutos	40
12	Johtopäätökset	42
	12.1 Työryhmän merkitys	42
	12.2 Dialogisuuden ja vuorovaikutuksen merkitys	45
	12.3 Muutoksen merkitys.....	46
13	Pohdinta	48
14	Lopuksi.....	51
	Lähteet	53
	Liitteet	55
	Liite 1: Teemahaastattelun runko.....	55
	Liite 2: Tutkimuslupa.....	56

1 Johdanto

Vankien kuntoutus on ajankohtainen aihe ja herättää monenlaisia mielipiteitä. Vankeinhoitolaitos ei ole kuntoutusorganisaatio kuntoutuslainsäädännön mukaan, eikä vankilan ensisijainen tehtävä ole kuntouttaa vaan rangaistusten täytäntöönpano. Vuonna 2006 voimaan tulleen vankeuslainsäädännön mukaan uusintarikollisuuteen vaikuttaminen ja vankien valmiuksien lisääminen kohti päihteetöntä ja rikoksetonta elämää ovat vankeinhoidon tärkeitä tehtäviä. (Päihdevalvonnan opas 2008:5.) Vankien kuntouttaminen on tärkeää ja siihen kiinnitetään paljon huomiota. Kuntouttamalla vankeja pystytään vaikuttamaan yhteiskunnan hyvinvointiin ja uusintarikollisuuteen. Suomessa toimii monta erilaista kuntouttavaa toimintaohjelmaa. Kuntoutukseen ja sen onnistumiseen vaikuttaa kuitenkin monenlaiset asiat kuten esimerkiksi ympäristö, kuntoutujan henkilökohtainen elämäntilanne, ja motivaatio. Tämän tutkimuksen tarkoitus on tutkia vuorovaikutuksen merkitystä vangin kuntoutuksessa.

Tämä tutkimus tehtiin yhteistyössä Keravan vankilassa toimivan WOP-kuntoutusosaston kanssa. WOP-kuntoutusosasto on nuorille miehille suunnattu kokonaisvaltainen päihdekuntoutusosasto, jolla on muusta vankilan toiminnasta itsenäinen suljettu kahdeksanpaikkainen osasto. Osaston työryhmä koostuu kahdesta erityisohjaajasta, vastaavasta palveluohjaajasta, kahdesta vanginvartijasta ja rikosseuraamusesimiehestä. Työryhmä kuntouttaa kokonaisvaltaisesti vankeustuomion saaneita vankeja parempaan elämänhallintaan sekä päihteettömään ja rikoksettomaan elämään vapaudessa. Palveluohjaus vankien kanssa jatkuu heidän vapauduttua ja sen tarkoitus on tukea asiakkaan arjessa selviytymistä vankilan ulkopuolella. Työryhmä työskentelee vankien kanssa käyttäen erilaisia ryhmätoimintoja, strukturoituja päihdekuntoutusohjelmia ja henkilökohtaisia yksilökeskusteluja. Työryhmä toimii tiiviissä yhteistyössä asiakkaan kanssa vankeusaikana sekä vapaudessa. Tämän tutkimuksen on tarkoitus tuoda esiin työryhmän ja asiakkaan välisen vuorovaikutuksen merkitystä asiakkaan kuntoutusprosessissa.

Suoritin kolmannen harjoittelujaksoni WOP-osastolla keväällä 2011. Osastolla työskennellessä havaitsin, että WOP-työryhmän työskentelytapa on erilainen, kuin vankiloissa perinteisesti on. Osaston vartijoiden rooli eroaa perinteisestä valvontahenkilökunnan roolista, sillä he ovat tiivistä mukana myös osaston kuntoutustoiminnassa. Koko työryhmä työskentelee tiiviisti vankien kanssa ja vuorovaikutus vankien kanssa on empaattista sekä välitöntä.

Ohjaajat ovat persoonallisia ja työskentelevät omaa persoonaansa hyväksi käyttäen. Osastolla vallitsee rento ja avoin tunnelma, joka on ensisijaisen tärkeää vankien kuntoutumisen kannalta. Osastolla vallitsevat tunnelmat vaihtelivat usein harjoitteluni aikana. Työryhmän reagointi tiettyyn tunnelmaan oli tarkoituksenmukaista ja tarkoituksena oli luoda asiakkaille erilaisia tuntemuksia, kuten esimerkiksi syällisyudentunnetta, stressiä tai muita vaikeasti käsiteltäviä tunnetiloja, jotta asiakkaat oppisivat tunnistamaan erilaisia tunnetilojaan ja käsittelemään niitä. Tämä kognitiivinen työote teki minuun suuren vaikutuksen, jonka vuoksi kiinnostuin vuorovaikutuksen merkityksestä vangin kuntoutukseen ja tutkimaan miten vangit kokevat vuorovaikutuksen työryhmän kanssa sekä erilaisten sosiaalisten ilmiöiden vaikutusta vankien kuntoutukseensa heidän omasta näkökulmastaan.

WOP-osastolta vapautuvat vangit täyttävät palautekaavakkeen, jossa arvioidaan muun muassa vangin omaa kehitystä, työryhmää ja osaston toimintaa. Palautekaavakkeista selviää, että useat vangit kokevat ohjaajien kanssa käydyt yksilökeskustelut tärkeäksi osaksi kuntoutusta. WOP-työryhmä haluaa tämän tutkimuksen avulla selventää mikä työryhmän ja asiakkaan välillä syntyvässä vuorovaikutussuhteessa on merkittävää asiakkaan kuntoutukseen nimenomaan kuntoutujan näkökulmasta, jotta työskentelyä voitaisiin kehittää vankien tarpeita vastaavammaksi.

Tutkimus on luonteeltaan laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Aineistonkeruu menetelmänä olen käyttänyt teemahaastatteluja. Tutkimusta varten haastattelin 8 henkilöä, joista viisi oli haastatteluhetkellä WOP-osastolla ja kolme vapaudessa. Aineistoa analysoin sisällönanalyysi menetelmää käyttäen. Tutkimuksen tarkoitus on tuoda esiin vankien näkökulma siitä miten he kokevat vuorovaikutuksen ja dialogisuuden vaikuttavan heidän kuntoutukseen ja näin ollen toimia konkreettisesti hyötynä WOP-osaston työryhmälle, jotta he voisivat kehittää toimintaansa. Tutkimuksen tarkoitus on myös tuottaa aiheesta uutta tietoa, sillä vuorovaikutuksen merkitystä kuntoutukseen on Suomessa tutkittu vähän.

2 Kokonaiskuntouttava päihteen WOP-osasto

Suomalainen vankeudenhoitolaitos on ollut monien muutosten keskellä viime vuosina. Vankiloiden asiakaskunta on muuttunut yhä monikulttuurisemmaksi Euroopan yhdistymisen myötä. Myös yhteiskunnalliset ongelmat ovat muuttuneet ja esimerkiksi päihdeongelmat ovat yleistyneet ja tämä ilmiö näkyy myös vankiloissa. Päihdeettömiä sopimusosastoja on perustettu Suomen vankiloihin jo 1980-luvun loppupuolelta lähtien. Vuonna 2006 julkaistu vankeuslaki korostaa vankeinhoidon vastuuta uusintarikollisuuden vaikuttamisessa sekä vankien valmiuksien lisäämisessä kohti päihdeettöntä ja rikoksetonta elämää. Vankiloiden päihdestrategian (2004) tavoitteena on päihneiden tarjonnan ja niistä aiheutuvien haittojen sekä rikollisuuden ehkäisy. Päihdestrategian keskeisenä tavoitteena on myös vankilasta

vapauteen jatkuva kuntoutuspolun turvaaminen. (Päihdevalvonnan opas 2008:4.) Vankiloissa toteutetut kuntoutusprojektit ovat jakautuneet keinojensa ja tavoitteidensa mukaan rangaistusajan hyväksikäytön suunnittelua ja ohjausta kehittäviin, päihdekuntoutukseen, kuntoutusarviointeihin ja hoitojatkumoihin keskittyviin sekä vapautuville suunnattuihin polutus- ja verkostohankkeisiin. (Rantanen & Collan 2009.)

WOP-projekti sai alkunsa Euroopan sosiaalirahaston tuella vuonna 2001. Projektin tarkoituksena oli hakea ratkaisuja nuorten vankien syrjäytymisuhkaan ja puutteellisiin elämähallintataitoihin. Projekti käynnistyi nimellä WOP eli Work Out Project. Projektin oli tarkoitus toimia vuoteen 2004 asti, mutta se sai lisäaikaa vuoden 2006 loppuun asti. Tämän jälkeen projektin muuttui It Works If You Work It Out-nimiseksi ja sillä nimellä se toimii edelleen ja on osana Keravan vankilan toimintaa. (Rantanen & Collan 2009:76.) Mukana toteutuksen alussa oli Keravan vankilan lisäksi toteuttamassa useita eri kumppaneita kuten esim. Snellu eli Helsingin seurakunnan erityisnuorisotyö, Laurea-ammattikorkeakoulu, Järvenpään sosiaalisairaala ja pääkaupunkiseudun kunnat. (Kriminaalihuollon tukisäätiön esite WOP-kuntoutusosastosta 2010.)

Projektin tavoitteena oli luoda nuorille vangeille vapautta tukeva verkostomalli (Granfelt 2008) laatimalla verkostotyönä vankeusajasta siviiliin jatkuva ja kantava etenemissuunnitelma jokaiselle asiakkaalle henkilökohtaisesti. Tässä suunnitelmassa kartoitetaan asiakkaan elämäntilanne ja tehdään suunnitelmat lähitulevaisuutta varten. Etenemissuunnitelman tekemiseen osallistuvat vanki, hänen perheensä ja erilaiset viranomaistahot kuten esim. sosiaalityöntekijä yms. niin vankilassa kuin siviilissäkin. WOP-projekti oli alun perin tarkoitettu alle 26-vuotiaille pääkaupunkiseudulta ja Keravalta kotoisin oleville miesvangeille, joilla oli noin 6kk vankeusaikaa jäljellä. Rikosseuraamusalueiden uudistuksen jälkeen on WOP-osastolla olevat vangit ovat 17-29 -vuotiaita ja kotoisin pääosin uudenmaan rikosseuraamuspiirin alueelta.

WOP-kuntoutusosaston toimintaa kehitettiin projektin aikana. Projektin aikana huomattiin, että tukea tarvittiin ennen kaikkea vapautumiseen ja siviilielämän alkuun. Näin ollen palveluohjaus liitettiin pysyväksi osaksi WOP-kuntoutusosaston toimintaa. Siviiliin suuntautuvan projektityöntekijän, nykyisen palveluohjaajan, toimi perustettiin kiinteäksi osaksi ohjelmaa vuonna 2004. Palveluohjaaja tekee yhteistyötä vankien kanssa jo vankeusaikana, jotta yhteys ja luottamussuhde palveluohjaajan ja vangin välille syntyvät. Kun vanki vapautuu ja siirtyy WOP-kuntoutusosastolta eteenpäin, jatkaa palveluohjaaja työskentelyä hänen kanssaan. Vuodesta 2008 lähtien WOP-kuntoutuksen rangaistuksen jälkeinen, vankilasta vapauteen jatkuva henkilökohtainen ja kokonaisvaltainen palveluohjaus on jatkunut Kriminaalihuollon tukisäätiön eli Krits:in tuottamana ostopalveluna. Vuoden 2010

alusta saakka myös WOP-osaston erityisohjaajat ovat tehneet soveltuvin osin palveluohjausta. (Kriminaalihuollon tukisäätiön - esite 2010.)

WOP-kuntoutusosaston toimintaa on kehitetty projektiluontoisesta toiminnasta osaksi Keravan vankilan kuntouttavaa toimintaa. Projekti aikaiseen toimintaan kohdistuva Oikeusministeriön kriminaalipoliittisen osaston rahoittama, Riitta Granfeltin tekemä kehittämistutkimus toteutettiin ajanjaksolla 1.3.2007-28.2.2008 (Granfelt 2008). Tutkimuksen tarkoitus oli tuottaa uutta tietoa vankien kuntoutuksesta, vapautteen valmentavasta toiminnasta ja vapautteen valmentavasta ammatillisesta tuesta. Tutkimuksessa Granfelt haastatteli WOP-kuntoutusosaston vankeja ja henkilökuntaa 7 kk aikana. Tutkimuksessaan Granfelt kuvaa yhteisön työryhmän ja vartijan asemaa lähityöntekijänä. Granfelt kuvaa vartijoiden roolia osastolla monipuoliseksi, koska työhön kuuluu kontrolli- ja valvontatehtävien lisäksi runsaasti vuorovaikutusta vankien kanssa. Vartijat ovat enemmän vuorovaikutuksessa vankien kanssa kuin muu työryhmä. Vartijat pystyvät paremmin havainnoimaan erilaisia tunnelmia ja tilanteita yhteisön keskellä. Granfeltin tekemistä haastatteluista käy ilmi, että vartijoiden erilainen rooli vaikuttaa vankeihin positiivisesti ja vankilassa olo ei tunnu heistä niin pahalta. Granfeltin tutkimuksesta selviää myös, että vankien mielestä ohjaajien ja vartijoiden työskenteleminen on yhteisön ilmapiirille kuntoutusmyönteistä ja vahvistavaa. Tutkimukseen vastanneiden vankien mukaan ohjaajan läsnäololla on merkitystä sille, että vankien keskinäinen vuorovaikutus on heidän omaa kuntoutusta tukevaa. (Granfelt 2008:43.)

WOP-kuntoutusosaston toiminnan tavoitteena on rakentaa vangille tukiverkosto ja yksilöllinen tulevaisuudensuunnitelma. Suunnitelman toteuttaminen aloitetaan jo rangaistusaikana ja sen toteutumista tuetaan myös vapautumisen jälkeen. WOP-kuntoutusosastolla keskitytään kokonaisvaltaiseen kuntoutumiseen, toimintakyvyn vahvistamiseen ja pitkäjänteiseen työskentelyyn. Osastolla olevat sitoutuvat osaston toimintaan kuten Kalterit taakse® -ryhmään, kasvuryhmään, Arki elämäntaidot ryhmään, työtoimintaan sekä yksilökeskusteluihin. Osasto toimii erillään muusta vankilasta ja on päihteen osasto. Osallistuvien kanssa suunnitellaan erityisesti vapautumisen jälkeistä aikaa yhteistyössä vankilassa toimivien työntekijöiden kuten esim. sosiaalityöntekijän, pastorin ja muiden vangin verkostojen kanssa kuten esimerkiksi työnantaja, koululaitos ja perhe.

WOP-kuntoutusosaston tarkoitus on kuntouttaa vankia kokonaisvaltaisesti. On tärkeää, että vankia kuntoutetaan kokonaisvaltaisesti, sillä vangit ovat moniongelmaisia ja elämänsisällöstä nousevat osa-alueet eivät esiinny kuntoutuksessa omina osioinaan vaan toteutuvat limittäin. WOP-kuntoutusosastolla tehtävää työtä voidaan kuvata eräänlaiseksi identiteettityöksi yhteiskuntaan sijoittumisen mahdollistamiseksi. Intensiivisen työtteen tarkoitus on kiinnittää asiakas enemmänkin työtapaan kuin työntekijään. (Eskelinen 2009: 20-21.)

WOP-kuntoutusohjelman tavoite on luoda vangille kuntoutustoimintaa, jossa vangin elämäntilannetta pyritään jakamaan ja ymmärtämään kokonaisvaltaisesti vangin ainutlaatuisuudesta sekä vangin henkilökohtaisesta elämäntilanteesta käsin. Tavoitteena on eheyttää ja vahvistaa elämän sellaisia osa-alueita, joissa ilmenee heikkouksia ja puutteita. Tällaisia osa-alueita voi olla esimerkiksi rahankäyttö, päihdeongelma, suuttumuksen hallintaongelmia, ongelmia sosiaalisissa suhteissa tai vuorovaikutustaidoissa. Kokonaisvaltaisena tavoitteena on auttaa vankia kehittämään paremmat edellytykset selviytyä arjesta ilman rikoksia ja päihteitä sekä tukea uudenlaisen toimintamallin ylläpitämistä. WOP-kuntoutusosaston työryhmän työskentelymuoto on psykososiaalinen kognitiivinen työote. Psykososiaalisen työn sisältönä on ymmärtää ja läpikäydä asiakkaiden ahdistavia kokemuksia sekä käsitellä psyykkistä hätää. (Granfelt 1993: 177-178.) Kognitiivisella työskentelyllä pyritään kognitioiden eli ajatusten ja sisäisten mielikuvien kanssa työskentelyyn sillä seurauksella, että yksilö voi löytää vaihtoehdoisen, vähemmän ongelmallisen tavan käsitellä kokemuksiaan ja kokea itsensä suhteessa ympäröivään maailmaan (Eskelinen 2009:8). Wop-kuntoutusosastolla kognitiivinen työmuoto on läsnä jokapäiväisessä asiakkaan kohtaamisessa, erityisesti ohjaajan ja vangin kahdenkeskisissä yksilökeskusteluissa, joissa asetetaan asiakkaalle tavoitteita ja vahvistetaan asiakkaan motivaatiota muutokseen. Muutosta ylläpidetään motivoimalla ja keskustelemalla vangin kanssa jatkuvasti koko kuntoutusprosessin ajan. Työskentelyllä pyritään vapauttamaan asiakkaan omia voimavaroja ja kehittämään asiakkaan inhimillistä kasvua. (Eskelinen 2009.)

3 Kuntouttava sosiaalityö vankeinhoidossa

Tämän opinnäytetyön teoreettisena viitekehyksenä on kuntouttava sosiaalityö vankeinhoidon saralla. Vankeuslain mukaan vankilan järjestämän toiminnan tarkoituksena on edistää vangin sijoittumista yhteiskuntaan. Vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan tulee tukea. Vangin ammattitaitoa ja osaamista sekä työ- ja toimintakykyä ylläpidetään. Lisäksi vangin päihteettömyyttä tuetaan (VanL 8: 1 pykälä). Kriminaalityön kuntouttavaa tehtävää voidaan lähestyä klassisesta eli rangaistuksen yleisestä näkökulmasta tai hoitoideologian näkökulmasta. Yleisestä näkökulmasta korostaa rangaistuksen pelon estävän ihmisiä tekemästä rikoksia. Hoitoideologia korostaa yksittäisen rikollisen käyttäytymisen muuttamista sekä syy ja seuraus-tekijöiden huomioimista. Olennaisinta hoitoideologialle on ajatus, että vanki voidaan hoidon avulla kuntouttaa eli rikosten tekeminen lakkaa. (Laine 2007:352-356.) Hoitoideologiasta noussut kuntouttava sosiaalityö korostaa yhä enemmän vankien vapaaehtoista hakeutumista kuntouttaville osastoille ja erilaisiin toimintoihin. (Rantanen & Collan 2009:76-77.)

Vuokko Karsikkaan (2004) tutkimuksen ”Selvinpäinolosta tulee hyvä fiilis”, mukaan suomalaisilla vangeilla on enemmän kuntoutustarpeita kuin valtaosalla väestöstä. Vangit ovat moniongelmaisia ja heidän kuntoutustarpeensa voi liittyä asunnottomuuteen, päihteisiin, koulutukseen ja sosiaalisiin kuntoutustarpeisiin. Kuntouttavan toiminnan tavoitteena vankiloissa on myös uusintarikollisuuden vähentäminen, joka edellyttää kuntouttavien toimintojen kehittämistä (Rantanen 2009: 109). Vankilassa järjestettävien kuntouttavien toimintaohjelmien tarkoituksena on parantaa vangin valmiuksia rikoksettomaan elämään. Ohjelmatyypeistä parhaimpia tuloksia ovat saavuttaneet ne ohjelmat, jotka ovat perustuneet kognitiivis-behavioraalisiin periaatteisiin (Kiehelä & Tyni 2009). Suomalaisessa vankeinhoidossa toimintaohjelmien määrä on lisääntynyt 1990-luvun puolivälin jälkeen. Vuonna 2009 käytössä oli 11 akreditoitua ohjelmaa. Ohjelmat ovat saaneet hyväksynnän, koska on tieteellisesti pystytty todistamaan ohjelman vaikuttavan uusintarikollisuuteen ja sen taustalla oleviin tekijöihin. (Rikosseuraamusalan vuosikertomus 2009:17.)

3.1 Kuntouttavan sosiaalityön vaikuttavuus

Rangaistusten kehittämisen keskeisimmäksi kysymykseksi on Suomessa noussut uusintarikollisuuden vähentämiseen tähtäävä vaikuttavuuden arviointi. Suurimmassa osassa arviointitutkimuksista on tarkasteltu rikosten uusimisen eli residivismin näkökulmasta. Tämä on ymmärrettävää, sillä toimintaohjelmien perimmäisenä ajatuksena on juuri vaikuttaa uusintarikollisuuteen vähentävästi (Kiehelä & Tyni 2009). Suomeen on Pohjois-Amerikasta levinnyt what works ja evidence based-ajattelutapoja, joista on muotoutunut erilaisia toimintaohjelmia (Laine 2007:356-357). Evidence based-näkökulma perustuu näyttöön. Sosiaalityön näkökulmasta tämä tarkoittaa, että työntekijöiden mielipiteillä ja asiakaspalautteilla on merkitystä ohjelmaa arvioitaessa. Käytäntöä tai ohjelmaa pidetään tarkoituksenmukaisena ja toimivana, jos asiantuntijoiden kokemukset ja käyttäjien palautteet sitä puoltavat. Tällöin kokemustieto täydentää tutkimusnäyttöä. (Rantanen 2009:110.)

Rikosseuraamusvirasto on julkaissut vuonna 2007 Minna-Kaisa Järvisen (2007) kirjoittaman tutkielman asiakkaan ja työntekijän välisen dialogisuuden arvioinnista kriminaalihuollossa. Järvisen mukaan kriminaalihuollossa vallitsi pitkään ”nothing works”- ajattelumalli, jonka mukaan vankeihin ja rikollisuuteen ei voitu vaikuttaa. 1990-luvulla ”What works”- ajattelumalli valtasi kriminaalipolitiikan. What worksin keskeinen ajatus on erilaisten kuntouttavien toimintojen kehittäminen, jotka vähentäisivät uusintarikollisuutta. Tänä päivänä What works-malli ilmenee kognitiivis-behavioristisina ohjelmina ja strukturoituna riski- ja tarvearvioina kuntoutuksen alalla. Riskin ja tarpeen periaatteen mukaan vaikuttamisen tason tulisi vastata rikoksentekijän riskitasoa. Käytännössä tämä tarkoittaa, että suuremman uusimisriskin omaava vanki tarvitsee intensiivisempää kuntoutusohjelmaa, kuin pienemmän uusimisriskin omaava vanki. Tarveperiaate korostaa, että kuntoutuksessa

vankeinhoidossa tulisi keskittyä enemmän kriminogeenisiin tekijöihin eli rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttaviin tekijöihin, joita ovat esimerkiksi päihteet, rikollinen seura, ongelmanratkaisutaitojen puutteellisuus sekä rikoksille myönteinen asenne. (Rantanen, Collan 2009:78.)

Kognitiivis-behavioristiset ohjelmat, jotka perustuvat sosiaalisen oppimisen teoriaan, ovat vaikuttaneet uusintarikollisuuden vähentymiseen. What works- suuntaus on tuottanut myös riski- ja tarvearvioinnin, joka on käytössä mm. rangaistusajansuunnitelmia eli Ransuja tehtäessä. Kyseessä on pisteytyskaavio, jonka mukaan vangin rangaistusajan käyttöä ja tarpeita arvioidaan. Vangit toteuttavat vankeusaikaa rangaistusajansuunnitelman mukaan ja käyvät siihen liitettyjä toimintoja kuten esim. suuttumuksen hallinta-kursseja tai päihdekuntoutusohjelmia. Myös suuttumuksen hallinta-kurssi on kognitiivis-behavioraalinen toimintaohjelma. Kognitiivis-behavioraaliset ohjelmat muokkaavat käyttäytymis- ja ajattelumalleja erilaisten mielikuvaharjoitusten kautta. Yksinkertaisesti kognitiiviset ohjelmat lähtevät siitä lähtökohdasta, että ajattelumallit ja tavat ohjaavat ihmisen käytöstä. Muuttamalla ajattelutapoja ja malleja voidaan saada aikaiseksi muutoksia myös ihmisen käytöksessä. Minna-Kaisa Järvisen (2007) mukaan käyttäytymiseen keskittyvät What works-ohjelmat eivät saavuta kaikkea rikolliseen käyttäytymiseen ja sen lopettamiseen liittyviä yhteiskunnallisia tekijöitä. Strukturoitujen ohjelmien lisäksi tarvitaan myös muunlaisia kuntoutusmuotoja ja malleja. Perinteisesti sosiaalityö katsoo kuntouttavaa sosiaalityötä laajemmin ja kokonaisvaltaisemmin kuin What works-ajattelu.

Voimaantuminen eli empowerment on tämän päivän sosiaalityössä yleinen käsite. Käytännössä voimaantuminen on prosessi, jossa työntekijä auttaa asiakasta löytämään omia voimavarojaan ja käyttämään niitä. Tavoitteena on voimaannuttaa asiakas päättämään itsenäisesti omasta elämästään. Voimaantumisen perusajatuksena on se, että voimaa ei voi antaa toiselle. Työntekijän tarkoitus onkin auttaa asiakasta löytämään omia voimavarojaan. Juha Siitonen on luonut voimaantumisteorian vuonna 1999, jonka mukaan voimaantumista voidaan tukea hienovaraisilla ja mahdollistavilla toimenpiteillä, kuten avoimuudella, toimintavapaudella, rohkaisemisella sekä turvallisuuteen, luottamukseen ja tasa-arvoisuuteen pyrkimisellä. (Hyttinen 2003:88-89.)

3.2 Vaikuttavuuden arvioinnin ongelma

Vankeusaikana tapahtuvaa kuntoutusta tapahtuu monenlaisissa eri ryhmissä ja ohjelmissa. Suomen vankiloissa toimii monia erilaisia toimintaohjelmia, jotka on suunniteltu erilaisia vankien kuntoutustarpeita ajatellen, kuten esimerkiksi vihanhallinta ohjelmia, erityisohjelmia seksuaalirikollisille ja useita erilaisia päihdeohjelmia ja tukiryhmiä. Ohjelmat suunnitellaan ja suunnataan tietyille ryhmälle, mutta niissä huomioidaan kuitenkin, että jokaisella vangilla on

erityistarpeet. Erilaisten ohjelmien vaikuttavuutta on vaikea mitata konkreettisilla taulukoilla, koska kuntoutuksen vaikutukset saattavat esiintyä vasta pitkän ajan jälkeen. Toinen vaikeus vaikuttavuuden mittaamisessa on se, että jokainen kuntoutuja kokee kuntoutustoiminnan omalla tavallaan. Ei voida olettaa, että asiakkaat käyvät saman kuntouttavan toimintaohjelman ja kokevat sen samalla tavalla. Kuntoutustoimintaa arvioidessa tulee ottaa huomioon myös inhimilliset tekijät ja muuttujat kuten ympäristö ja muut kuntoutujat.

Toimintaohjelmien vaikuttavuutta on siis vaikea mitata konkreettisilla mittareilla, koska kuntoutusprosessit ovat pitkäaikaisia. Kuntoutusprosessiin vaikuttaa monet asiat, kuten kuntoutusympäristö, työryhmä, yhteisö ja kuntoutujan oma henkilökohtainen elämäntilanne. Kuntoutusprosessissa vaikuttavuutta mitataan usein erilaisilla tilastoilla, joilla mitataan päihdehoidon onnistumista. Tällaisiin tilastoihin päätyvät esim. valvotun koevapauden keskeyttäminen tai retkahtaminen loma-aikana ja uusintarikollisuustilastoihin. Matti Laine (2007) kyseenalaistaa teoksessaan "Kriminologia ja rankaisun sosiologia" uusintarikollisuuden liian karkeana mittarina kuntoutuksen onnistumiselle. Kuntoutus voi olla onnistunut, mutta vaikutukset kumoutuvat niissä olosuhteissa, joihin vanki vapauduttuaan joutuu. On vaikeaa näyttää toteen kuntoutuksen tuloksia, kun moninkertainen vankilakävijä vapauduttuaan joutuu työttömänä asumaan yksinäisten, alkoholisoituneiden miesten asuntolassa. Toisaalta kuntoutuksen positiiviset vaikutukset saattavat näkyä vasta vuosien kuluttua, eivät heti vapautumisen jälkeisinä kuukausina. (Laine 2007:268.)

Nykyisin arviointi on systemaattista erillisten kohteiden vaikuttavuuksien tai hyötyjen määrittämistä. Arviointitutkimuksissa tehdään selkeä ero toimenpiteillä aikaansaattujen vaikutusten mittaamisen ja ohjelman eri intressiosapuolille koituvien hyötyjen, kuten esimerkiksi taloudellisten vaikutusten ja muiden arvojen välillä. Toiminnan tuloksellisuutta ja hyötyjä voidaan arvioida kolmella erilaisella kriteerillä, joiden mukaan toimintaa voidaan arvioida asiakkaiden erilaisten odotusten perusteella, kyseessä olevien palveluiden ansion perusteella ja erinomaisuuden perusteella ja palvelun potentiaalisen tarpeen perusteella. (Kiehelä & Tyni 2009:12.)

Kiehelä ja Tyni toteavat (2009) artikkelissaan "Vaikuttavuuden mittaaminen rikosseuraamusten arvioinnin haasteena", että muutoksen mittaaminen on yksi toimintaohjelman arviointitutkimuksen metodi. Muutoksen mittaaminen on pääasiassa yksinkertainen tehtävä. Suppeassa menetelmä suuntautuneessa arviointitutkimuksessa vaikuttavuuden arvo määräytyy puhtaasti muutosvaikutusten perusteella. Tässä vaikuttaa syy ja seuraussuhde. Tällaisten tutkimusten tuloksissa voidaan todeta, että tietynlainen toiminta aiheuttaa tietynlaisen vaikutuksen, juuri sen hetkisissä ympäristötekijöissä. (Kiehelä & Tyni 2009:12,26.)

Vaikuttavuuden arvioinnin ongelmaksi on muodostunut syy ja seuraus-suhteiden ongelma. Arvioinneissa ei tarkastella ulkoisia olosuhteita eikä pystytä analysoimaan tarkemmin tuloksiin vaikuttavia mekanismeja. Kuntoutuksen onnistumisen arvioinnissa ei edelleenkään pystytä määrittämään onko kuntoutuksen onnistumisen taustalla toimintaohjelma vai esimerkiksi vangin ihmissuhteissa tai muissa elämäntilanteissa tapahtuneet muutokset. Teemu Rantasen (2009) mukaan saavutetut tulokset saattavat edelleen olla enemmän asiakkaan ja työntekijän välisestä vuorovaikutuksesta johtuvia, kuin varsinaisesti kuntouttavan toimintaohjelman sisältöön liittyviä. (Rantanen 2009:112,117.)

Vaikka vaikuttavuutta on vaikea mitata, on Suomessa tehty muutamia vaikuttavuusmittauksia erilaisille kuntoutusohjelmille. Näissä tutkimuksissa vaikuttavuutta on arvioitu uusintarikollisuuteen vaikuttamisen näkökulmasta, mutta saaduista tuloksista voidaan päätellä minkälaiset ohjelmat tuottavat hyviä tuloksia. Tällaisia ohjelmia ovat kognitiiviset toimintaohjelmat, joissa käsitellään moniongelmaisten vankien elämäntilannetta kokonaisuutena, erilaiset terapeutit yhteisöt sekä ammatilliset koulutukset, joita vankilat tarjoavat. (Laine 2007:273-274.) Uusintarikollisuuden vähentämiseen vaikuttavia tutkimuksia kuntoutusohjelmille on tehty, mutta niissä ei ole tarkasteltu yksittäisten tekijöiden, kuten esimerkiksi vuorovaikutuksen tai ympäristön merkitystä kuntoutuksen onnistumiseen, vaan mitattu koko ohjelman vaikuttavuutta uusintarikollisuuteen. Tämän tutkimuksen tarkoitus on tuoda esiin vuorovaikutuksen merkitys vangin kuntoutukseen vangin näkökulmasta. Tarkoitus on tuoda esiin vangin henkilökohtainen näkökulma ja näin ollen vaikutukset muutosprosessiin ovat persoonaan liittyviä.

4 Vuorovaikutuksen ja dialogisuuden asema kuntoutusprosessissa

Vuorovaikutuksen merkitys asiakkaan kuntoutuksessa on puhuttanut sosiaalialan ammatillisia piirejä viime vuosina. Vuorovaikutuksen merkitys jää usein vähäiseksi kaikkien toimintaohjelmien rinnalla, vaikka useissa hoidollisen työn piireissä on tutkittu, että työntekijän ja asiakkaan välisellä vuorovaikutussuhteella on merkitystä kuntoutuksen onnistumiseen. Vankeuslain mukaan vankia tulee kuntouttaa rangaistusajana. Kuntoutuksella tarkoitetaan kaikkia niitä toimia, joilla rankaisemisen aikana yksittäiseen rikosentekijään pyritään vaikuttamaan siten, että ne toimet vähentäisivät hänen taipumustaan syyllistyä uusiin rikoksiin ja lisäisivät hänen mahdollisuuksiaan elää yhteiskunnan hyödyllisenä kansalaisena. (Laine 2007:264.)

4.1 Työntekijän merkitys kuntoutusprosessissa

Usein kuntouttavan toiminnan taustalla on menetelmä tai toimintaohjelma. Näiden menetelmien ja ohjelmien ohella tulisi korostaa asiakkaan ja työntekijä välistä suhdetta, sillä terapeutin persoonalliset ominaisuudet ja vuorovaikutuksen laatu vaikuttavat hoitoon ja sen jatkuvuuteen. Vuorovaikutussuhteen merkitys tulee esiin vaikka toiminnan taustalla olisikin selkeä toimintaohje tai malli. (Rantanen 2009:112.)

Suomessa vuorovaikutuksen merkitykseen kuntoutuksessa on perehtynyt Pekka Saarnio (2009), joka on julkaissut "Suomalaisen päihdetyöntekijän muotokuva" -nimisen tutkimuksen vuonna 2009. Tutkimuksessa selvitettiin suomalaisten päihdetyöntekijöiden välisiä eroja mm. sukupuolen ja päihdetyöntekijän oman päihdetaustan merkitystä kuntoutuksen onnistumiseen. Tutkimus selvitti onko työntekijöiden sukupuolten välillä eroja vuorovaikutustaitojen suhteen ja onko työntekijän omalla päihdetaustalla varsinaista merkitystä hoidon onnistumiseen. Projektin tarkoitus oli tuottaa uusia näkökulmia ja aiheuttaa keskustelua. Saarnio (2009) toteaa tutkimuksessaan, että terapeutin persoonan merkitystä hoitotuloksiin on tutkittu vähän, vaikka psykoterapiassa aihetta on tutkittu laajemmin. Saarnion mukaan terapeutin ja asiakkaan välinen yhteistyö on keskeisellä sijalla hoitotyön onnistumisen kannalta. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että naispuolisilla työntekijöillä on paremmat vuorovaikutustaidot, kuin miespuolisilla. Naispuoliset välttivät myös enemmän asiakkaan suoraa ohjailua ja olivat empaattisempia. Saarnio haastatteli 150 hoitoalan työntekijää. Hoitotyön saralla on tutkittu useita erilaisia hoitotyönmenetelmiä ja niiden vaikuttavuutta, mutta harvemmin työntekijän persoonallisuuden vaikuttavuutta.

4.2 Vuorovaikutuksen ja dialogisuuden merkitys kuntoutusprosessissa

Vuorovaikutuksen perusta on viestinnässä. Viestintä eli kommunikaatio tulee latinankielisestä sanasta "communis", se tarkoittaa yhteiseksi tekemistä. Viestintä käytännössä onkin mielikuvien ja merkitysten jakamista, asioiden ja käsitysten yhteiseksi tekemistä. Viestintä mahdollistaa käytännön asioiden sujumisen. Viestintätilanne eli vuorovaikutustilanne on jatkuva prosessi, joka alkaa jo ennen varsinaista kohtaamista, jos ennakkokäsityksen huomioidaan. Vuorovaikutustilanteeseen vaikuttaa osallistujien mielikuvat, tunteet, käsitykset, aiemmat tapahtumat ja oletukset. Nämä muokkaantuvat varsinaisen vuorovaikutustilanteen aikana. Varsinaisessa vuorovaikutustilanteessa, jossa osallistujat ovat kasvotusten, on erilaisia vuorovaikutukseen vaikuttavia tekijöitä, kuten sanatonviestintä eli kehonkieli ja tilanteen ilmapiiri. Markku Silvennoinen (2004) esittää teoksessaan "Vuorovaikutuksen avaimet", että vuorovaikutuksessa vaikuttavat asiat voidaan jakaa seuraavilla prosenteilla: sanat 7 %, ääni ja äänenpaino 38 % ja ilmeet sekä eleet 55 %. Ei voida siis tarpeeksi korostaa sanattoman viestinnän tärkeyttä asiakaskohtaamisessa. (Silvennoinen 2004:18-19,27.)

Antti Särkelän (2001) mukaan sosiaalialan työntekijällä on oltava sellaiset ihmissuhdetaidot ja ihmissuhdetyön ammattitaito, jotta hän kykenisi luomaan asiakkaisiin sellaisen suhteen, jonka varassa asiakkaan ongelmia voidaan käsitellä ja lisätä asiakkaan omanarvontuntoa, itsetuottamusta ja ylipäättään elämisen ja yrittämisen halua. Työskentelysuhteen tulee olla sellainen, jossa autettava suostuu auttamaan työntekijää auttamaan. Hyvän asiakassuhteen elementtejä on luottamus, välittäminen, jämäkkyys ja hyväksyminen. Asiakkaalle tulee olla sellainen tunne, että työntekijä hyväksyy hänet omana itsenään. Työntekijän ei pidä tietoisesti lähteä muuttamaan asiakasta vaan muutoshalun tulee lähteä asiakkaasta. Muutoksen ei pidä olla työntekijän puolelta hyväksynnän ehto. Särkelän mukaan työntekijän ominaisuuksiin kuuluu myös empaattisuus, aitous, asiakkaan kunnioitus ja konkreettisuus. (Särkelä 2001:28,33.)

Hyvä asiakassuhde perustuu siis vuorovaikutukseen ja siitä syntyvään luottamukseen. Jotta työntekijä pystyisi auttamaan ongelmallista henkilöä, on saatava luoduksi sellainen suhde, jossa asiakas haluaa työskennellä ja jossa työntekijä haluaa auttaa asiakastaan. Ihmisten välisillä suhteilla on merkitystä asiakassuhteen luomisessa. Työntekijän ja kuntoutujan välistä suhdetta ei voi pakottaa toimimaan, jos henkilökohtaiset kemiat eivät kohtaa. Hyvä työskentelysuhde on vastavuoroinen. Suhteessa työntekijän tarkoitus ei ole vain tarkastella asiakasta objektina vaan rinnastaa asiakas pohtimaan kanssaan eri näkökulmista, miten asiakas voisi elämäntilanteessaan mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti toimia. (Särkelä 2001:27.) Vuorovaikutuksen haasteena on, että vuorovaikutustilanteessa olemme aina sekä vastaanottajan, että lähettäjän roolissa. Puhuessamme teemme jatkuvasti havaintoja ja tulkitsemme niitä sekä luomme niille merkityksiä. Vuorovaikutus ei ole vain vuorotellen vaikuttamista vaan jatkuvaa vastavuoroisuutta eli dialogisuutta. (Silvennoinen 2004).

Dialogisuus on olennainen metodi vankilan päihdekuntoutuksessa, siinä vanki ja ohjaaja keskustelevat tasa-arvoisina ongelman ratkaisun löytämiseksi. Dialogisuus perustuu luottamukseen ja yhteisymmärrykseen sekä yhteiseen tavoitteeseen. Dialogisuuden periaate on ongelmaratkaisukeskeisyys. Vastavuoroisessa keskustelussa osapuolet pyrkivät löytämään ratkaisun ongelmaan. Dialogisuus on siis pyrkimys yhteisymmärrykseen. Dialogiin osallistuvien keskustelijoiden tarkoituksena ei ole puolustaa omaa mielipidettään kuten väittelyssä vaan löytää ongelmaan yhdessä ratkaisu. Ongelmanratkaisumenetelmänä dialogisuus on hyvä metodi. Kehittävä dialogi tarvitsee vastavuoroisuutta ja tilaa asiakkaalle olla oikeassa. Parhaimmillaan dialogisessa suhteessa sekä työntekijä, että asiakas toimivat sekä antajina, että saajina tuoden vuorovaikutustilanteeseen oman näkökulmansa. (Mönkkönen 2002.)

Vuorovaikutus ja dialogisuus ovat tärkeässä asemassa kuntoutuksen alalla. Kuntoutujan kuntoutumisen onnistumiseksi täytyy asiakassuhteen olla kunnossa. Työntekijän tulee olla muuntautumiskykyinen ja omata hyvä tilannetaju, sillä työntekijän tulee tarvittaessa olla

myös jäykkä, realistinen ja konkreettinen. Asiakkaan kuntoutus edistyy, jos työntekijä pystyy hahmottamaan selkeän kuvan omasta tilanteestaan ja luomaan konkreettisia tavoitteita asiakkaalle. Työyhteisön merkitys on tärkeä, sillä työntekijä tarvitsee työyhteisön tukea asiakkaan kuntouttamiseen, sillä yhtenäiset toimintatavat ja mallit auttavat asiakasta hahmottamaan tilanteet paremmin. (Särkelä 2001: 40.)

5 Ryhmämuotoinen kuntoutustoiminta

Suomen vankiloissa toimii monta erilaista kuntoutusohjelmaa, joista suurin osa on ryhmämuotoisia kuntoutusohjelmia. Ryhmämuotoista kuntoutusta järjestetään lähes kaikissa vankiloissa. Pidemmät ryhmämuotoiset ohjelmat perustuvat kognitiiviseen käyttäytymisterapiaan, sisältäen mm. keskusteluja, luentoja sekä tehtäviä, jotka tukevat kuntoutujaa kohti rikoksetonta ja päihteetöntä elämäntapaa. Vuonna 2006 pitkille ryhmämuotoisille kursseille osallistui 886 vankia. Kaikille vangeille ei kuitenkaan sovi ryhmämuotoinen päihdekuntoutus vaan heille tulee tarjota yksilöllistä kuntoutusapua. (Havio, Inkinen ja Partanen 2008: 228.)

Ryhmämuotoinen kuntoutus perustuu mm. vertaistuen vaikuttavuuteen. Ryhmä koostuu yksilöistä. Jokainen yksilö tuo persoonansa ryhmään ja yhdessä erilaiset persoonat muodostavat omanlaisensa ryhmän. Ryhmän tavoitteena on toimia terapeuttisena eli hoitavana tekijänä kuntoutujille. Ryhmällä on omat normit eli säännöt, joiden mukaan ryhmä toimii. Jokainen ryhmän jäsen sitoutuu noudattamaan yhdessä laadittuja sääntöjä. Toimivan ryhmän edellytyksenä on avoimuus ja luotettavuus. Kun ryhmä toimii avoimessa ilmapiirissä, voivat ryhmän jäsenet kertoa vapaasti oman mielipiteensä. Hyvässä ja toimivassa ryhmässä yksilöiden väliset rajat ovat häilyvät. Näin yksilöt antavat ryhmälle osan itsestään ja saavat osan takaisin ryhmältä. Tämän vuoksi ryhmän jäsenet muuttuvat ryhmässä. (Salminen 1997:49.) Tärkeintä muutokselle ja kuntoutumisen onnistumiselle on kuitenkin kuntoutujan motivaatio. Mitä voimakkaampi motivaatio kuntoutujalla on, sitä enemmän hän hyötyy kuntoutuksesta ja kuntoutuu. Jos kuntoutujalla on hyvä sosiaalisten taitojen oppimiskyky sekä psykologista oivalluskykyä, on hyvin todennäköistä, että ryhmämuotoinen kuntoutustoiminta on hänelle hoitavaa ja eheyttävää. (Salminen 1997: 35-38.)

Terapia tarkoittaa hoidollista. Terapeuttiset vaikuttavat tekijät voidaan jakaa kahteen eri osaan. Yleiset terapeuttiset tekijät tarkoittavat kaikki niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat kaikissa terapeuttisissa muodoissa. Tällaisia ovat yksilöterapiat ja muu hoidollinen tai kuntouttavat toiminta. Yleisin terapeuttinen tekijä on katarsis, joka tulee kreikan kielen sanasta kathairein ja tarkoittaa puhdistumista ja vapautumista. Hoidollisessa yhteydessä tämä tarkoittaa puhdistumista negatiivisista ja vahvoista tunteista sekä ajatuksista kuten esimerkiksi pelko, masennus, ahdistus, suru, viha ja mustasukkaisuus. Katarsis on prosessi,

jossa kuntoutuja käsittelee ongelmallisia tunteita ja vapautuu niistä. Toinen hoidollinen tekijä on tiedottamattoman tietoiseksi saattaminen. Tämä ilmiö syntyy, kun kuntoutuja huomaa näkyvän ongelman, kuten esimerkiksi alkoholismin takana piilevän toisen ongelman esimerkiksi hylätyksi tulemisen pelko ja sen aiheuttaman syy ja seuraus yhteyden. Tätä kutsutaan tiedostamattoman tulemista tietoiseksi. Transferenssireaktioitten selvittäminen on oleellinen osa tiedostamattoman saamista tietoiseksi. Transferenssireaktiot ovat lapsuusajasta peräisin olevia ihmissuhdemalleja ja niiden siirtämistä aikuiselämän ihmissuhteisiin. Tällainen on usein tiedostamatonta toimintaa. Lapsuusajan ihmissuhdemallien siirtäminen aikuiselämään aiheuttaa vääristymiä ihmissuhde käsitykseen. Tämä on yleinen ongelma päihteidenkäyttäjillä, sillä päihteiden käyttö aiheuttaa vääristymiä ihmissuhteissa. Kun päihteiden käyttö vääristää käyttäjän minä kuvaa, heijastuvat vaikutukset myös hänen toimintaansa muiden ihmisten kanssa ja näin ollen päihteidenkäyttö vaikuttaa myös käyttäjän lähipiiriin sekä sosiaalisten taitojen kehittymiseen. (Salminen 1997:85-87.)

Samaistuminen eli identifikaatio on yksi suurimmista ryhmämuotoisen kuntoutuksen vaikuttavista tekijöistä. Eräänlaista samaistumista tapahtuu, kun kuntoutuja ottaa toiselta kuntoutujalta tai terapeutilta tapoja ja ajatuksia itselleen. Tämänlainen "matkiminen" on hyvin tyypillistä ryhmämuotoisessa kuntoutuksessa. Samaistumista on myös se kun kuntoutuja asettaa itsensä toisen asemaan eli vieraillee toisen itseyden alueella. Näin hän pystyy ymmärtämään toisen näkökantaa ja olla empaattisempi. Tärkeää on kuitenkin, että kuntoutuja palautuu omaan minuuteensa. Samaistumisen yhteydessä voi tapahtua niin, että kuntoutuja ei palaudu omaan minuuteensa vaan liittyy oman minuutensa toisen itseyteen ja näin ollen sekoittaa oman ja toisen identiteetin. Itsensä toisen asemaan asettaminen on kuntoutuksen kannalta tärkeää samaistumista, silloin kuntoutujan on helpompi ymmärtää toisten näkökulmia ja kokemuksia. (Salminen 1997:88.)

Edellä mainitut tekijät ovat kaikissa terapia eli hoidollisissa toimissa vaikuttavia tekijöitä. Ryhmämuotoisessa kuntoutustoiminnassa vaikuttaa edellisten lisäksi muitakin tunnettuja eheyttäviä tekijöitä, kuten esimerkiksi sosiaalistuminen. Ryhmässä toimiminen edellyttää, että kuntoutuja poistuu omasta eristäytyneisyydestään ja toimii ryhmän mukana. Monelle päihdekuntoutujalle tämä on vaikeaa, sillä päihdemaailmassa käyttäjät ovat usein eristäytyneitä ja epäluuloisia muita ihmisiä kohtaa. Myös luottamus toisiin ihmisiin on heillä heikkoa. Sosiaalistuminen toimii eheyttävänä tekijänä, kun kuntoutuja uskaltaa toimia ryhmän jäsenenä omana itsenään ja kertoa omia mielipiteitään. Näin kuntoutujan itseluottamus ja luottamus toisiin ihmisiin kasvaa. Kuntoutujan minäkuva eheytyy, kun hän tuntee, että häntä ymmärretään ja hän oppii ymmärtämään muita. (Salminen 1997:85-90.)

Ryhmän tarkoitus kuntouttavasta näkökulmasta, on toimia peilinä kuntoutujille. Peilinä toimiminen tarkoittaa, että kuntoutuja saa vertaistukea, kun huomaa, että muillakin on

samankaltaisia tuntemuksia ja ahdistusta. Kuntoutujan voi olla vaikeaa käsitellä tai huomata omia henkilökohtaisia ongelmiaan, mutta kun joku muu ryhmän jäsenistä nostaa ne esille on asioista helpompi käsitellä ongelmasta ulkopuolisen näkökulmasta, samaistua toiseen ja peilata tilannetta omaan elämäntilanteeseen ja ongelmaan. Ryhmä toimii myös eräänlaisena sosiaalisena peilinä, jolloin kuntoutuja näkee itsensä muiden antaman palautteen sekä muiden ryhmän jäsenten kautta. Ajatusten ja kokemusten vaihto sekä palautteen antaminen on edellytyksenä ryhmän toimimiselle ja vastavuoroisuudelle. Jokainen ryhmän jäsen on velvollinen vastaanottamaan ja antamaan ryhmässä, sillä ryhmän eheyttävä vaikutus kärsii, jos joku ryhmän jäsenistä toimii irrallisena tai ei osallistu ryhmän toimintaan. (Salminen 1997:89-90.)

Ryhmän toiminnan vastustamista kutsutaan usein muutosvastarinnaksi. Muutosvastarinta terapian yhteydessä tarkoittaa sitä, että kuntoutuja ei halua toimia ryhmän mukana, käsitellä epämiellyttäviä asioita tai ahdistavia tunteita. Vastustusta syntyy usein ryhmään saapumisen alussa niin, että kuntoutuja mm. epäilee terapeutin ammattitaitoa, ei tunnista tai kieltää oman ongelmansa ja näin ollen kieltää oman kuntoutuksen tarpeensa. Kuntoutuksen alettua voi vastustusta esiintyä myös kuntoutusprosessin keskivaiheessa. Tuolloin vastustus johtuu usein miten siitä, että kuntoutuja osaa toimia ryhmässä, mutta ei uskalla vielä luottaa muihin ryhmän jäseniin vaikka haluaisi. (Salminen 1997:92.) Etenkin vankilamaailmassa, jossa luottamus toisia vankeja tai työntekijöitä kohtaan on harvinaista, syntyy kuntoutuksen aikana keskivaiheen vastustusvaihe. Keskivaiheilla vastustusta syntyy myös, kun kuntoutuja kokee syyllisyyttä, asioista ja teoista, joita kuntoutuja on tehnyt, mutta ei ole käsitellyt aiemmin ja asiat sekä tunteet ovat nousseet kuntoutuksen myötä esille. Tällaiset asiat ja tunteet ovat hankalia käsitellä ja voivat nostaa esiin voimakasta defenssiä. Keskivaiheen defenssiä syntyy kun kuntoutuja pelkää omien heikkouksien, heikkojen kohtien sekä omien henkilökohtaisten ristiriitajensa esiintuomista muulle ryhmälle tai työntekijöille. (Salminen 1997:92-93.)

Myös kuntoutusprosessin loppuvaiheessa saattaa esiintyä tietynlaista vastusta kuntoutusprosessia vastaan. Tuolloin kuntoutuja yrittää tehdä eroprosessin kuntoutusryhmästä itselleen helpommaksi ja voi yrittää siirtää kuntoutuksen lopettamisajankohtaa tai välttelee keskustelua kuntoutuksen loppumisesta. Tuolloin on tärkeää, että työntekijät pitävät kiinni sovituista päivämääristä ja kuntoutuspolusta, jotta kuntoutusprosessi käydään läpi kokonaisuudessaan. Kesken jäänyt kuntoutusprosessi voi olla kuntoutujalle haitallista, jos pinnalle nostettuja asioita ei ole käsitelty kokonaisuudessaan loppuun. (Salminen 1997: 92-93.)

Vuorovaikutustilanteeseen vaikuttaa siis monet asiat. Suurin vaikeus kuntouttavassa työssä on saavuttaa asiakkaan luottamus. Luottamus voi olla vaikea saavuttaa, koska tilanteeseen vaikuttaa erittäin paljon kuntoutujan taustatekijät. Erilaiset pelot vaikuttavat vuorovaikutustilanteeseen ja sen kehitykseen. Tavallisimpia pelkoja on esiintymispelko, hylätyksi tulemisen pelko, epäonnistumisen pelko ja hallinnan menettämiseen liittyvät pelot. Usein nämä pelot heijastuvat kuntoutujan itsetunnon ja yksilöitymisen ongelmista (Toskala 1997). Pelot ovat voitettavissa, mutta se vaatii positiivisia kokemuksia ja kuntoutujan asenteiden muuttamista sekä itsetunnon kohotusta.

Vuorovaikutukseen tarvitaan aina kaksi. Vaikka toinen osapuoli osaisi vuorovaikutuksen metodit ja taidot voi vuorovaikutustilanne jäädä puutteelliseksi, jos vastavuoroisuutta ei synny. Vuorovaikutustilanteen haasteellisuus on asiakkaan peloissa ja perususkomuksien murtamisessa. Perususkomukset ovat teorioita, lakeja, sääntöjä ja ajatusmalleja. Näistä muodostuu maailmankatsomus ja ne vaikuttavat siihen, miten koemme asioita ja tapahtumia. Uskomukset vaikuttavat paljon elämäämme, sillä ne ovat eräänlaisia totuuksia ja niiden muuttaminen vaikeaa. Markku Silvennoisen (2004) mukaan kolmella perususkomuksella on suuri negatiivinen vaikutus kuntoutujan kuntoutukseen. Nämä ovat toivottomuus, avuttomuus ja arvottomuus. Nämä uskomukset estävät kuntoutujaa toimimasta oman etunsa mukaisesti, sillä hän ei usko pystyvänsä ja onnistuvansa muuttamaan toimintaansa. Uskomukset ohjaavat asenteita, jotka ohjaavat havaintojamme sekä niiden tulkintaa. Päihteidenkäyttäjien ongelmana on se, että he poimivat ärsykeitä ja havaitsevat sekä tulkitsevat niitä vääränlaisten perususkomuksien mukaan. Jos päihdeongelmaisen henkilön perususkomus on se, että hän ei pysty elämään ilman päihteitä, valikoi hän ärsykeitä sen mukaan. Hän saattaa retkahtaa tilaisuuden tullen helpommin, koska hänen mielestään hän ei kuitenkaan pysty vastustamaan tarjottua kiusausta ja toimii tämän mielikuvan mukaan. Näiden perususkomusten muuttaminen vuorovaikutuksen ja keskustelun keinoin on työntekijälle haastavaa. (Silvennoinen 2004: 94-100.)

Yksilökuntoutukseen liittyvää vastustavaa tekijää kutsutaan defenssiksi. Defenssi on minuuden puolustamista. Kuntoutuja kokee tarvetta puolustaa minuuttaan erilaisin defensessein. Yleisimpiä defensessejä on mm. isolaatio eli eristäminen, joka tarkoittaa tunteiden eristämistä ahdistavista mieli- ja muistikuvista. Usein päihdekuntoutuksen yhteydessä kuntoutujat käyttävät defensesinä kieltämistä. Kuten eristäminen, toimii kieltäminenkin tiedostamattomana. Defensesjä on vaikea itse havaita, vaikka ulkopuolinen havaitsisikin ne helposti. Kieltäminen on yksinkertainen defenssi, sillä negatiiviset asiat ja tapahtumat vain kielletään eikä niiden olemassaoloa hyväksytä. Tämä on hyvin yleistä päihdekuntoutuksen alkuvaiheilla, kun päihteiden käyttäjä tai alkoholisti ei hyväksy itsellään ongelmaa ja kieltäytyy näkemästä päihteidenkäytössään minkäänlaista ongelmaa. (Salminen 1997:94-98.)

Suurin haaste vuorovaikutuksen näkökulmasta on ihmisten persoonalliset tekijät, jotka vaikuttavat vuorovaikutuksen vaikuttavuuden onnistumiseen. Ryhmässä vuorovaikutustilanteeseen vaikuttaa myös ryhmän yhteiset normit eli toimintasäännöt. Ryhmän toimintakulttuuri vaikuttaa ryhmän vuorovaikutukseen ja dialogisuuteen. Jos ryhmän jäsenet luottavat toisiinsa on ajatusten jakaminen helpompaa ja ujoimmatkin uskaltavat tuoda ajatuksiaan ja tunteitaan esille. Ryhmässä kuntoutuminen perustuu vertaistukeen ja se edellyttää kaikkien osapuolten luottamusta (Silvennoinen 2004:195). Tapahtuipa vuorovaikutus ryhmässä tai kaksin voidaan vuorovaikutustilanteissa ajautua välillä myös konflikteihin. Tuolloin vuorovaikutus ei toimi sen perustarkoituksen eli hoitoa ja yhteistyötä edistävällä tavalla. Vuorovaikutus on ennakoimatonta ja jättää tilaa tulkinnanvaraisuudelle, joka voi johtaa väärinymmärryksiin. Viestintään vaikuttavien ominaispiirteiden, kuten kehonkielen ja äänenpainon huomioon ottaen on ymmärrettävää, että kuntoutuja ei anna sanomalle tavoiteltua tulkintaa ja merkitystä. Konflikteihin tulee puuttua välittömästi ja ratkaista ne, että ne eivät antaisi ennakoasetelmaa seuraavalle tapaamiselle. (Silvennoinen 2004:249-250.)

7 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyötutkimuksen tavoitteena on tuoda esiin vangin näkökulma työryhmän ja vangin välisen vuorovaikutuksen merkityksestä vangin kuntoutusprosessiin Keravan vankilan WOP-kuntoutuksessa. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää mitkä asiat vangit kokevat merkityksellisenä osaston toiminnassa heidän kuntoutuksen kannalta vuorovaikutuksen näkökulmasta. Tavoitteena on myös tuoda esiin kokevatko haastatteluun osallistuneet henkilöt muuttuneen kuntoutuksen aikana ja millä tavoin he muutoksen kokevat.

Tutkimuskysymykset:

1. Miten vangit kokevat WOP-työryhmän merkityksen heidän kuntoutukseensa?
2. Miten vangit kokevat dialogisuuden ja vuorovaikutuksen vaikuttavan heidän kuntoutukseensa?
3. Kokevatko vangit muuttuneensa WOP-kuntoutusohjelman aikana?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksellä tarkoitetaan kartoittaa WOP-osastolla olevan vangin kokemuksia WOP-osastosta ja sen työryhmästä. Haastattelukysymyksissä keskitytään vangin omakohtaisiin kokemuksiin ja kokeeko vanki kuntoutuvansa ja eheytyvänsä sekä mikä merkitys WOP-kuntoutusosaston työryhmällä on vangin kuntoutukseen. Tarkoituksena on myös selvittää vangin kokemuksia työryhmän kognitiivisesta työstä ja sen merkityksestä

kuntoutusprosessissa. Teemahaastattelussa haastatellaan vankia mm. siitä, miten vanki kokee mm. vartijan läsnäolon mukana osaston toiminnassa, työryhmän ja vankien yhteisöllisyyden. Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä on tarkoitus tuoda esiin myös ohjaajan persoonan merkitys. Tässä kysymyksessä käytän viitekehyksenä mm. Pekka Saarnion (2009) tutkimusta "Suomalaisen sosiaalityöntekijän muotokuva", jossa on tutkittu mm. työntekijän sukupuolen merkitystä kuntoutukseen. Tämä on merkittävää, sillä kaikki ohjaajat WOP-kuntoutusosastolla ovat naisia.

Toisen tutkimuskysymyksen tarkoitus on selventää dialogisuuden eli vastavuoroisuuden merkitystä vangin kuntoutukseen. Tarkoitus on tuoda esiin ohjaajien ja vankien välisten yksilökeskusteluiden merkitystä vangin kuntoutusprosessiin. Jokisen ja Suonisen (2000) mukaan vangin ja työntekijän kanssa käydyssä keskustelussa vanki voi rakentaa erilaisia todellisuuskäsityksiä. Näissä keskusteluissa vanki voi kuvata itseään passiivisena tekoihin ajautujana, aktiivisena toimijana tai parannuksen tehneenä kehittyvänä persoonana, parhaimmillaan tällainen keskustelu voi toimia muutoksen välineenä. (Rantanen 2009:112.) Vuorovaikutuksen ja dialogisuuden merkitystä selvittäessä, tässä tutkimuksessa selvitetään myös osastolaisista koostuvan ryhmän merkitystä sekä palveluohjauksen merkitystä vangeille vuorovaikutuksen ja dialogisuuden näkökulmasta.

Kolmannen tutkimuskysymyksen tarkoitus on selventää kokevatko vangit muutosta WOP-kuntoutusohjelman aikana? Muutosta tarkastellessa pyritään tuomaan esiin miten haastatteluun osallistuneet kokevat muuttuneensa ja mitkä tekijät heidän mielestään muutokseen ovat vaikuttaneet. Muutosprosessiakin käsitellään dialogisuuden vuorovaikutuksen näkökulmasta eli kokevatko haastatteluun osallistuneet, että heidän vuorovaikutustaitonsa olisivat parantuneet tai kohentunutta itsetuntoa.

8 Opinnäytetyön toteutus

Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Keravan vankilan WOP-kuntoutusosaston kanssa. Opinnäytetyö on luonteeltaan kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Lupa tutkimusta varten on haettu Rikosseuraamusvirastosta ja se on myönnetty 10.11.2011 (liite 2). Aineistoa keräsin haastatteleamalla WOP-osastolla olevia vankeja, joita oli viisi. Lisäksi haastattelin kolmea osastolta vapautunutta henkilöä, jotta sain mahdollisimman monta erilaista näkökulmaa. Kaikki 8 haastattelua sijoittuivat ajankohtaan joulukuun ensimmäiselle viikolle vuonna 2011.

8.1 Lähtökohdat haastatteluihin

Eettisenä ongelmana haastatteluissa koin haastattelijan ja vankien välisen luottamussuhteen vaikutuksen haastattelutuloksiin. Harjoitteluni aikana koin luovani vankien kanssa

luottamussuhteen, mutta siihen kului aikaa. Haastattelijana tahdoin luoda haastattelutilanteeseen tunnelman, jossa haastateltava voisi puhua luottamuksellisesti. Haastattelutilanteeseen voi yleisesti vaikuttaa monenlaiset seikat, kuten esimerkiksi silloinen tunnelma, joka osastolla vallitsee, vangin ennakkokäsitykset haastattelutilanteesta tai vangin henkilökohtainen psyykinen tila. Tällaisiin asioihin en voi haastattelijana ennakolta vaikuttaa, mutta halusin pyrkiä vaikuttamaan haastattelutilanteeseen olemalla asianmukainen, rento ja mahdollisimman helposti lähestyttävä.

Haastattelut suoritettiin hyvien tutkimuskäytänteiden mukaisesti. Hyviin tutkimuskäytänteisiin kuuluu, että haastateltavia ei loukata ja heidän ihmisarvonsa otetaan huomioon. Haastatteluja tehtäessä tulee myös ottaa huomioon mahdolliset haitat, joita haastateltaville voi tulla. Tällaisia voi olla esimerkiksi mahdolliset tunnereaktiot, jotka vaikuttavat vangin kuntoutukseen.

Tätä tutkimusta tehtäessä eettinen näkökulma tuli ottaa erityisesti huomioon haastattelujen litterointi vaiheessa. Koska tutkimuksen tarkoitus on tuoda esiin vankien henkilökohtaista näkökulmaa ja omakohtaisia kokemuksia, on tärkeää, että litterointi vaiheessa haastattelija on rehellinen ja kirjoittaa haastattelun sanasta sanaan. Tutkimuksen tavoite on tuoda esiin vangin näkökulma ja henkilökohtaiset kokemukset, joten tutkimuksen onnistuminen on sidoksissa haastattelujen onnistumiseen.

8.2 Haastattelujen sujuminen käytännössä

Vierailin Keravan vankilan WOP-kuntoutusosastolla viikkoa ennen haastattelupäivää kertomassa itsestäni sekä opinnäytetyöstäni. Kerroin vangeille, että haastatteluihin osallistuminen on vapaaehtoista, eikä siitä saisi mitään korvausta. Selvitin vangeille myös, että haastattelussa ei kysyttäisi heidän tekemistään rikoksista tai muista henkilökohtaisista asioista vaan kysymyksen koskisivat ainoastaan sitä miten he kokevat työryhmän toiminnan ja muiden osaston toimintojen vaikuttavan heihin ja heidän kuntoutukseensa sekä heidän kokemaansa muutosta. Selitin vangeille, että tutkimuksesta ei kävisi ilmi heidän nimeään tai muita tietojaan, mutta tulisin käyttämään suoria lainauksia opinnäytetyössäni, joten mahdollisesti he saattavat tunnistaa itse oman mielipiteensä valmiista tutkimuksesta. Painotin myös, että WOP-kuntoutusosaston työryhmä ei saisi haastatteluiden sisältöä kokonaisuudessaan tietoonsa litteroitujen versioiden muodossa, joten vangit voisivat olla rehellisiä. Tapaamisen yhteydessä kerroin myös, että tallentaisin haastattelut sanelunauhurilla, selitin miten litterointi ja tulosten analysointi tapahtuisi sekä vakuutin, että sanelutallenteet ja litteroidut haastattelut tuhotaan asianmukaisesti, kun opinnäytetyöni on valmis.

Mielestäni oli hyvä tavata vangit etukäteen. Kukaan haastatteluihin osallistuvista vangeista ei ollut osastolla minun harjoitteluni aikana, joten koin tärkeäksi, että he saivat minusta ensikäsityksen. Varsinkin, koska vankilassa uudet ihmiset ja tilaisuudet saattavat jännittää vankeja, oli tärkeää, että sain haastattelutilanteesta osan jännityksestä pois, kun olin tavannut vangit jo aiemmin.

Haastattelin kaikki viisi WOP-kuntoutusosastolla olevaa vankia samana päivänä. WOP-kuntoutusosaston työryhmä oli päättänyt haastattelujärjestyksen. Haastattelutilana käytin Keravan vankilan pientä työhuonetta, joka oli erillään WOP-kuntoutusosastosta. Haastatteluiden alussa kerroin vangeille uudestaan itsestäni ja opinnäytetyöni aiheesta ja tavoitteista. Selvitin suullisesti haastattelusopimuksen sisältöä, jotta saisin haastateltavilta suostumuksen haastatteluiden sisällön käyttämiseen. Minulla oli haastatteluissa mukana valmiiksi suunniteltu teemahaastattelurunko, jotta muistaisin haastattelun kulun. Haastattelutilanne oli minulle haastattelijana uusi ja koin pientä jännitystä. Ensimmäisen haastattelun aikana huomasin kuitenkin rentoutuvani. Tavoitteenani oli alun perin saada haastattelutilanteesta mahdollisimman rento, jotta haastateltavakin kertoisi rennosti ja aidosti omia näkemyksiään.

Kolme haastateltavista oli jo osastolta vapautuneita. Heidän kanssaan oli sovittu tapaaminen samalle päivälle Helsingin Kinaporin kadulla sijaitsevaan Kriminaalihuollon tukisäätiön vertaispiste Redikseen. He tapasivat samalla palveluohjaajaa sekä erityisohjaajia. Haastateltavat olin tavannut jo harjoitteluajana, joten tilanne oli hieman erilainen kuin vankilassa sijaitsevassa WOP-kuntoutusosastolla. Tilanne oli lähtökohdiltaan rento eikä niin muodollinen.

Vankilassa ja Rediksessä suoritettut haastattelut sujuivat hyvin. Haastattelut kestivät kaikki noin 30 minuuttia. Haastattelijana huomasin kokemattomuuteni niissä tilanteissa, kun keskustelu ajautui välillä pois opinnäytetyöni aihepiiristä. Joiden haastateltavien kohdalla minulla oli vaikeuksia kääntää keskustelun suunta takaisin opinnäytetyötutkimuksen teemoihin. Toisaalta koin, että kun haastateltavan antoi puhua vapaasti erilaisista aiheista, niin he rentoutuivat ja kokivat selkeästi tilanteen mieluisammaksi. Tällöin myös heiltä nousi paremmin mielipiteitä myös opinnäytetyöni aihepiiriä koskevista kysymyksistä. Haastattelijana koin myös vaikeuksia esittää avoimia kysymyksiä, varsinkin, jos haastateltavalla oli puheentuottamisen kanssa vaikeuksia, oli minulle hankalaa olla tarjoamatta vastauksia tai vaihtoehtoja. Joissain haastattelutilanteissa huomasin hieman kiirehtiväni ja olisin voinut antaa enemmän vastauksien miettimisaikaa tai vaihtoehtoisesti esittää enemmän tarkentavia kysymyksiä. Haastattelutilanteet vaikuttivat suuresti haastatteluiden kulkuun. Vankilassa järjestetyssä tilassa koin ongelmaksi erään haastattelun aikana, kun huoneen oven läpi kuului muiden vankien huutelua ja keskustelua, sillä tämä

selkeästi häiritsi haastateltavan ajatuksen kulkua. Erityisen huomion tein vankilassa suoritettujen ja Rediksessä vapautuneiden vankien haastatteluiden välillä. Haastattelutilanne oli hyvin erilainen. Vankilassa haastateltavat olivat varautuneempia ja haastattelutilanne oli nopea tempoisempi. Rediksessä jo vapautuneiden haastattelutilanne oli vapautuneempi ja he vastasivat kysymyksiin helpommin ja suuremmin.

Koin haastatteluiden onnistuneen muutamista virheistä huolimatta, jotka johtuivat lähinnä kokemattomuudestani haastattelijana. Hiljaisimmistakin haastateltavista tuli esiin mielipiteitä ja vaikka haastattelunaihe liikkui välillä opinnäytetyönaiheen ulkopuolella, saattoi näistä keskusteluista ilmaantua opinnäytetyöni kannalta hyödyllisiä mielipiteitä. Haastatteluja tehdessäni huomasin itsessäni kehittämisen kohteita haastattelijana. Ensimmäisissä haastatteluissa olin hermostunut ja kiirehdin kysymyksissä. Jouduin palaamaan aihepiireissä taaksepäin, kun huomasin, että haastattelun kulku oli vienyt minut mukanaan ja olin unohtanut kysymyksiä välistä. Onneksi nämä virheet oli korjattavissa ja koin kuitenkin kehittyväni haastattelijana haastatteluiden edetessä.

9 Aineisto ja menetelmät

Tämä opinnäytetyö on luonteeltaan kvalitatiivinen tutkimus. Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus on tutkimus, joka kuvaa elämää ja kokemuksia toisin kuin kvantitatiivinen tutkimus, jonka tuloksia voidaan esittää numeroin ja tilastoin (Eskola ja Suoranta 1998:13). Laadullinen ja määrällinen tutkimus erotetaan toisistaan usein aineistoanalyysi menetelmän avulla. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tuoda esiin WOP-osastolla olevien vankien kokemuksia vuorovaikutuksen merkityksestä heidän kuntoutuksessaan. Tutkimuksen tarkoituksena on tuoda esiin haastateltavien kokemuksia ja analysoida niitä. Aineiston keruumenetelmäksi olen valinnut teemahaastattelun, sillä se sopii hyvin puolistrukturoituna menetelmänä tämän tyyliseen tutkimukseen. Haastatteluista kerättyä aineistoa olen käsitellyn sisällönanalyysin keinoin.

9.1 Teemahaastattelu aineistonkeruu menetelmänä

Haastattelu on hyvin tyypillinen tapa kerätä aineistoa tutkimusta varten. Haastattelu on vuorovaikutustilanne, jossa vaikuttaa haastateltava ja haastattelija. Haastattelulle ominaisia piirteitä on, että tilanne on etukäteen suunniteltu ja haastattelijan järjestämä. Haastattelijan rooli on aina ohjaava ja hän joutuu ylläpitämään haastattelutilannetta esittämällä tarkentavia kysymyksiä sekä motivoimalla haastateltavaa. (Eskola ym. 1998:85.)

Teemahaastattelun valitsin aineistonkeruu menetelmäksi, koska se on puolistrukturoitu haastattelu. Puolistrukturoitu haastattelumenetelmä sopii tutkimukseni tarkoituksiin, sillä

tahdoin haastateltavien tuovan oman näkemyksensä ja kokemuksensa esiin vapaamman keskustelun muodossa. Teemahaastattelu menetelmää käyttämällä on myös mahdollista jakaa haastattelun eteneminen erilaisiin teemoihin tutkimuskysymysten mukaan. Tämän vuoksi teemahaastattelu on kokemattomalle tutkijalle hyödyllinen, sillä teemahaastattelu menetelmänä ei sido haastattelun kulkua tarkoilla kysymyksillä, vaan haastattelun kulku etenee teemoittain vapaan keskustelun ohella. Haastattelija esittää haastateltavalle avoimia ja tarkentavia kysymyksiä. Tämä vapauttaa haastattelun haastattelijan näkökulmasta ja antaa tilaa haastateltavan omille kokemuksille ja näkemyksille. (Hirsjärvi ja Hurme 2008:47-48.)

Tähän teemahaastatteluun osallistumisen edellytyksenä on, että kaikki haastateltavat ovat kokeneet saman tilanteen eli tutkimukseen osallistumisen edellytyksenä oli, että haastatteluihin osallistuneet olivat käyneet WOP-kuntoutusohjelman tai olivat haastatteluiden aikana osastolla. Teemahaastatteluiden aihealueet eli teemat tulee olla ennalta määritelty ja haastattelija muodostaa niiden pohjalta teemahaastattelurungon (liite 2), joka toimii haastattelijan apuna haastattelutilanteessa. Haastattelijan vastuulla on, että kaikkien haastatteluun osallistuneiden kanssa käydään läpi kaikki samat teemat ja keskeisimmät avoimet kysymykset. (Eskola ja Suoranta 1998:86).

Haastatteluissa käytettyä teemahaastattelua runkoa muokkasin WOP-kuntoutusosaston työryhmän kanssa, jotta haastatteluista ja niistä saaduista tuloksista olisi mahdollisimman paljon hyötyä myös WOP-osastolle ja sen toiminnan kehittämiseksi. Tutkimuskysymyksistä on johdateltu kolme teemaa, jotka ovat työryhmän merkitys, dialogisuus/vuorovaikutus ja vangin muutos. Teemat on luokiteltu niin, että ne vastaavat tutkimuskysymystä ja sen sisältöä esimerkiksi tutkimuskysymyksestä: Miten vangit kokevat WOP-kuntoutusosaston työryhmän ja sen toiminnan merkityksen heidän kuntoutukseensa, olen johdatellut teeman työryhmän merkitys. Tutkimuskysymyksestä vuorovaikutuksen ja dialogisuuden merkitys vangin kuntoutukseen, olen johdatellut teeman dialogisuus ja vuorovaikutus. Tämän teeman yhteyteen olen voinut liittää kuntoutusosastolaisten muodostaman ryhmän merkityksen, yksilökeskusteluiden merkityksen sekä palveluohjaavuuden merkityksen. Työryhmä-teeman avulla on haastatteluissa tarkoitus selvittää työryhmän merkitystä vangin kuntoutukseen. Lähinnä tarkoitus on keskittyä vartijoiden rooliin sekä ohjaajien persoonien merkitykseen vangin kuntoutusprosessissa. Vangin muutosta käsittelevä teemahaastattelun osio selvittää miten vanki kokee muuttuneensa WOP-kuntoutusosastolla ja mitkä tekijät vaikuttavat vangin muutokseen vangin mielestä. Teemojen mukaan olen luonut teemahaastattelurungon (liite 1), jonka suunnitteluun on osallistunut myös WOP-kuntoutusosaston työryhmä. Teemahaastattelurungon avulla valittuja teemoja avataan kansankielisillä kysymyksillä ja esitetään tarkentavia kysymyksiä aiheesta ja tutkimuksen etenemisestä riippuen niin, että teemahaastatteluiden tulokset vastaisivat mahdollisimman hyvin tutkimuskysymyksiin.

Haastattelut nauhoitin omalla sanelunauhurilla. Kun kaikki haastattelut olivat valmiit, tallensin haastattelut erilliselle muistiasemalle ja tietokoneelleni. Tiedostot suojasin erillisellä salasanalla. Tallennuksen jälkeen on vuorossa litterointivaihe. Litterointi on haastattelujen kopioimista kirjalliseen muotoon. Litterointi vaiheessa huomasin, että haastatteluiden äänitys oli onnistunut. Aineiston litteroinnin tarkkuudesta eli siitä litteroiko koko aineiston vaan ainoastaan haastatteluteemoja koskevat osiot, ei ole annettu tarkkaa ohjetta. Litteroinnin tarkkuus riippuu tutkimustehtävästä ja tutkimusotteesta (Hirsjärvi ym 2008:139). Litterointi vaiheessa kirjoitin kaikki haastattelut alusta loppuun. Koin sen tärkeäksi, sillä minun oli helpompi käsitellä tutkimusaineistoa, kun haastattelut olivat ehjiä kokonaisuuksia. Vaikeuksia minulle tuotti haastateltavien vastausten puhekielelle kirjoittaminen, joka on litterointivaiheessa tärkeää. On tärkeää kirjoittaa haastattelut sanasta sanaan niin kuin ne on lausuttu, sillä näin käytettäessä suoria lainauksia lainaukset ovat alkuperäisiä. Kun kuuntelin haastatteluita ja seurasin samalla litteroitua versiota, huomasin, että olin korjannut epähuomiossa puhekieltä kirjakiellelle ja jouduin korjaamaan litteroitua versiota jälkeenpäin. Litterointivaihe oli hyvin aikaa vievää, mutta tuloksena sain 27 sivua haastattelumateriaalia

9.2 Sisällönanalyysi aineistoanalyysimenetelmänä

Analyysin tarkoitus on luoda selkeä ja sanallinen kuvaus ilmiöstä, jota tutkitaan. Tutkimuksen aineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä, josta sanallinen kuvaus luodaan. Sisällönanalyysillä pyritään järjestämään tutkittavaa ilmiötä kuvaava aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon, kuitenkin kadottamatta sen sisältämää tietoa. Sisällönanalyysin avulla voidaan dokumentteja analysoida objektiivisesti ja systemaattisesti. Sisällönanalyysin tarkoitus on etsiä litteroidusta tekstistä eli tutkimusmateriaalista merkityksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2002:110.) Sisällönanalyysin tehtävänä on kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyrkiä ymmärtämään enemmänkin kuin selittämään (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2002:210). Teoksessaan "Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi" Tuomi ja Sarajärvi (2002) toteavat, että aineistolähtöinen sisällönanalyysi on kolmivaiheinen prosessi, jossa ensin aineisto pelkistetään, eli pilkotaan osiin ja karsitaan tutkimuksen kannalta epäoleellinen pois. Tämän jälkeen aineisto ryhmitellään teemojen mukaan. Tätä vaihetta voidaan kutsua myös teemoitteluksi. Prosessin lopuksi aineistosta luodaan teoreettisia käsitteitä. (Tuomi ym. 2002:110-111.)

Litterointi vaiheen jälkeen käsittelin aineistoa karsimalla siitä tutkimuksen kannalta epäoleellisen pois. Haastatteluiden yhteydessä haastateltavat saattoivat puhua aiheen vierestä, joten nämä osiot eivät olleet oleellisia. Tämän jälkeen etsin aineistosta samankaltaisuuksia ja merkkasin niitä erivärisillä yliviivaustusseilla. Merkatuista alkuperäisilmaisuista loin pelkistettyjä ilmaisuja esim. alkuperäisilmauksesta *"kyl sitä nyt*

haluu olla muiden kaa tekemisissä, kun ennen ei edes halunnut” pelkistettyyn ilmaukseen: muutos sosiaalisissa taidoissa. Samankaltaisuuksia etsin kolmen eri teeman näkökulmasta, jotka olivat Vuorovaikutus ja dialogisuus, työryhmän merkitys ja muutos.

Aineiston pelkistämisen jälkeen ilmaisut ryhmitellään. Aineiston ryhmittelyä kutsutaan myös klusteroinniksi. Klusterointi vaiheessa aineistoa käydään läpi ja siitä etsitään samankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia ilmaisevia käsitteitä. Samaa tarkoittavat ilmaisut muodostavat alaluokan, esim. muutos sosiaalisissa taidoissa ja luottamuksen kasvaminen muodostavat alaluokan, jonka yläluokaksi muodostuu itsetunnon vahvistaminen. (Tuomi & Sarajärvi 2002:108-114.)

Kun aineisto on klusteroitu, seuraa viimeinen vaihe, jossa aineisto abstrahoidaan. Abstrahointi eli käsitteellistäminen tarkoittaa prosessia, jossa aineistosta erotetaan tutkimuksen kannalta oleellinen tieto ja muodostetaan valikoidusta tiedosta teoreettisia käsitteitä.

Käsitteellistämiseksi kutsutaan prosessia, jossa alkuperäisilmauksia muodostetaan teoreettisia käsitteitä ja niistä johtopäätöksiä. Käsitteellistämistä jatketaan niin kauan yhdistelemällä eri luokkia kuin se vaan on aineiston kannalta mahdollista. Tarkoituksena on muodostaa selkeä kuva tutkimuskohteesta. Teoriaa ja johtopäätöksiä tulee koko prosessin aikana verrata alkuperäisaineistoon, kun tutkija muodostaa uutta teoriaa. Käsitteellistämisen yhteydessä aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin. Saaduista tuloksista löytyy aineistosta muodostettu malli. Tutkija esittää myös käsitejärjestelmän ja käsitteet sekä aineistoa kuvaavat teemat. Tulokset tulee esittää selkeästi luokitteluprosessin aikana esiintyneet käsitteet, kategoriat ja niiden keskeinen sisältö. (Tuomi & Sarajärvi 2002:114-115.)

Tutkimustulosten kirjoitusvaiheessa minulle oli muodostunut haastatteluiden sisällöistä jokaista teemaa koskevat yläluokat, jotka olivat merkittynä omalla värillään. Näin minun oli helppo käydä aineistoa läpi. Lajittelin aineistoa erilaisin tavoin, mutta huomasin helpoimmaksi tavaksi tehdä uudet tiedostot teemojen ja yläluokkien mukaan, johon kopioin alkuperäisilmauksia litteroiduista haastatteluista. Näin tutkimustuloksia oli helppo muodostaa, kun oleellinen tieto oli samassa tiedostossa. Vaikeuksia oli joidenkin alkuperäisilmausujen kohdalla, jos ne sopivat useaan yläluokkaan. Tämän vuoksi jouduin tutkimusprosessin aikana keksimään yläluokille uusia nimityksiä, jotta tutkimustulokset selkiytyisivät helpommin. Tutkimustulokset kirjoitin todenmukaisesti ja käytin teemoja kuvaavia sitaatteja havainnollistamaan tutkimuksen tuloksia. Tarkoitukseni oli käyttää alkuperäisilmauksia tasapuolisesti kaikilta haastatteluun osallistuneilta, mutta joidenkin haastateltavien kohdalla ilmaisut olivat epäselviä tai muuten lyhytsanaisia. Tämän vuoksi olen pyrkinyt havainnollistamaan tutkimustuloksia numeroin, joidenkin teemojen kohdalla eli kuinka monta haastateltavista oli samaa mieltä keskenään.

10 Eettisyys ja luotettavuus

Vaikka yleisesti puhutaan tieteen vapaudesta ja riippumattomuudesta, on olemassa ennalta määrättyjä intressejä ja normeja, jotka ohjaavat tutkimusprosessia (Mäkinen 2006,78). Yksi tieteelliselle tutkimukselle asetettuja vaatimuksia on, että jo tutkimusaiheen valinnassa on käytetty eettistä pohdintaa. Tässä tutkimuksessa ongelmia aiheutti aihealueen rajaaminen. Ydinideana oli tehdä yhteistyötä Keravan vankilan WOP-kuntoutusosaston kanssa ja löytää sellainen aihe, joka hyödyttäisi myös WOP-kuntoutusosaston toiminnan kehittämistä. Vuorovaikutuksen merkitys valittiin, koska sen yhteyteen saatoin liittää WOP-kuntoutusosastolle tärkeitä aiheita, kuten yksilökeskusteluiden ja työryhmän kognitiivisen työotteen merkitys vangille.

Tutkijan tehtävänä on huolehtia tutkimukseen kuuluvista asianmukaisista luvista. Opinnäytetyöhön liittyen olen hakenut lupaa Rikosseuraamuslaitokselta. Lupa myönnettiin marraskuussa 2011 ja se on liitteenä opinnäytetyössä (liite 3). Tutkimusluvan mukaan haastatteluun osallistuneilta tulee olla yksilöity lupa haastattelumateriaalin käytöstä. Haastateltavilta olen saanut suullisen luvan haastatteluiden yhteydessä, kun olen selittänyt heille kuinka tutkimusprosessi etenee ja miten mm. aineistoa käsitellään sekä luvannut heille anonymiteetin. Sain haastatteluun osallistuneilta käyttää haastatteluissa saatua materiaalia tutkimuksessani ja se on tallentunut sanelunauhurille sekä litteroitu tutkimusmateriaalin yhteyteen.

Toinen tärkeä asia tutkimusta tehdessä on haastateltavien henkilöiden kohtelu ja sen eettisyys. Kun tutkimus kohdistuu ihmisiin, on tutkimukseen osallistuneille henkilöille selvítettävä heidän roolinsa tutkimusta tehtäessä (Hirsjärvi ym. 2002:26). Itse vierailin WOP-kuntoutusosastolla viikkoa ennen sovittua haastattelupäivää kertomassa itsestäni ja opinnäytetyöni teemasta ja tavoitteista. Korostin vangeille, että heidän osallistumisensa on vapaaehtoista. Kerroin myös, että tämän tutkimuksen tarkoitus on tuoda esiin uutta tietoa heidän kokemuksistaan, joten heiltä kysyttäisiin vain mielipiteitä ja kokemuksia vuorovaikutukseen liittyvistä asioista ja aiheista. Koin tämän selvittämisen tärkeäksi, sillä en halunnut haastatteluun osallistuneiden jännittävän haastattelutilannetta ja haastattelukysymyksiä etukäteen. Teemahaastattelurungossa olevat kysymykset on suunniteltu yhdessä WOP-työryhmän avustuksella niin, että ne eivät ole johdattelevia tai epäselviä.

Tutkijan tulee arvioida tutkimuksen luotettavuutta, eettisyyttä ja arvioitavuutta koko tutkimusprosessin ajan. Tutkimuksen kaikissa osa-alueissa tulee välttää epärehellisyttä. Epärehellisyttä tutkimuksen teossa esiintyy, jos tutkija plagioi toisten tekstiä. Kun toisen tekstiä lainaa, tulee lainaus esittää selkeästi viittaamalla alkuperäiseen lähteeseen.

Tutkimusaineisto pitää litteroida asianmukaisesti. Jos tutkija muokkaa haastateltavien kertomaa uudelleen, on se epärehellisyyttä. Tutkimustuloksista saatuja tuloksia ei saa sepittää eikä kaunistella ja yleensäkin tutkimuksen raportointi tulee olla todenmukaista, eikä harhaanjohtavaa tai puutteellista. Käytetyt menetelmän tulee selostaa huolellisesti ja tutkijan tulee olla kriittinen tutkimuksen kaikissa vaiheissa. (Hirsjärvi ym. 2002:26-28.)

Litterointi vaiheessa haastattelumateriaali tulee anonymisoida, eli siitä poistetaan kaikki haastatteluun osallistuneiden tunnistetiedot ja korvataan ne koodeilla tai salanimillä (Ruusuvuori, Nikander ja Partanen 2010:452). Hyvään tutkimusetiikkaan kuuluu, että haastatteluun osallistuneille taataan anonymiteetti, eli heitä ei voida tunnistaa valmiista tutkimuksesta. Haastateltavien anonymiteetti antaa tutkijalle vapautta käsitellä arkojakin asioita, sillä haastateltavien on helpompi vastata myös vaikeisiin kysymyksiin, koska tietävät, että siitä ei aiheudu heille haittaa. Tutkijan lupaus haastateltavien henkilöllisyyden salaamisesta antaa haastateltaville rohkeutta puhua rehellisesti ja suoraan henkilökohtaisista asioistaan. Tämä helpottaa tutkimuksen tekemistä ja oleellisten tietojen keräämistä tutkimusta varten. (Mäkinen 2006:114.)

Haastatteluun osallistuneille on suullisesti selvitetty haastattelun alussa, että haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista. Selvitin kaikille haastateltaville mitä anonymiteetti käytännössä tarkoittaa, eli heitä ei voisi tunnistaa valmiista tutkimuksesta, mutta tulisin käyttämään haastatteluista suoria sitaatteja eli lainauksia valmiissa opinnäytetyössä, joten he voisivat mahdollisesti tunnistaa itsensä. Kaikille haastatteluun osallistuneet suostuivat tähän. Kerroin myös haastateltaville, että vain minä käsittelisin tutkimusaineistoa sekä selvitin haastateltaville, että tiedostot, sanelunauhurin muistikortti ja muistikut, joissa tutkimusmateriaalia tulisin säilyttämään on suojattuna salasanoilla. Selvitin myös, että kaikki tutkimusmateriaali hävitetään asianmukaisesti ja lopullisesti, kun opinnäytetyö on valmistunut niin, että vain valmiissa opinnäytetyössä on merkintöjä haastatteluista. Kaikille haastatteluihin osallistuneille on myös ilmoitettu, että heillä on mahdollisuus tutustua litteroituihin haastatteluihin ennen opinnäytetyön valmistumista sekä valmiiseen opinnäytetyöhön. Kukaan haastateltavista ei kokenut tarpeelliseksi lukea litteroitua haastatteluansa etukäteen, mutta WOP-kuntoutusosastolla olevat haastatteluun osallistuneet olivat kiinnostuneita tutustumaan valmiiseen opinnäytetyöhön. Tutkijana olen luvannut toimittaa osastolle yhden version valmiista opinnäytetyöstä.

Tutkimuksen luotettavuus on verrannollinen tutkimushaastatteluiden ja tutkimustulosten käsittelyn luotettavuuteen. Uskon, että haastatteluun osallistuneet ovat vastanneet rehellisesti ja kertoneet omat mielipiteensä ja kokemuksensa oman näkemyksensä mukaan. Haastateltavat olivat avoimia eivätkä tuntuneen jännittävän haastattelutilannetta. Vain yhden haastateltavan kohdalla aistin negatiivisuutta, mutta se ei kohdistunut minuun

henkilökohtaisesti haastattelijana tai tutkimukseen, vaan yleisesti vankeinhoitolaitokseen. Joidenkin haastateltavien huomasi jännittävän haastattelutilannetta ja etenkin sanelunauhurin käyttöä ja tämä on saattanut vaikuttaa esimerkiksi haastattelun keston ja sen myötä vastausten laajuuteen. Kokemattomana haastattelijana koin ongelmia, jos haastateltavat eivät ymmärtäneet kysymystä, sillä saattoi esittää kysymyksen esimerkin kautta ja toimia tuolloin johdattelevasti. Onneksi haastatteluissa selviää, että haastateltavat ovat tuoneet noissa tapauksissa selkeästi esiin oman aidon mielipiteensä.

11 Tutkimustulokset

Haastateltavien ikäjakauma on 25-33 vuotta. Ikäjakauman eroavaisuus WOP-kuntoutusosaston ikävaatimuksiin selittyy sillä, että osa haastateltavista oli jo vapautunut WOP-kuntoutusosastolta. Tutkimustuloksia on käsitelty kolmen teeman näkökulmasta, jotka ovat työryhmän merkitys, dialogisuus ja vuorovaikutus sekä muutos. Tuloksista selviää, että haastateltavat ovat viettäneet eri aikoja osastolla, sillä WOP-kuntoutusosasto toimii jatkuvalla syklillä ja osastolla on samaan aikaan pidempään olleita ja juuri saapuneita. Haastateltavat ovat olleet WOP-kuntoutusosastolla 5 vko - 9kk. Keskimäärin osastolla ollaan 8kk. Haastatteluissa minun tuli haastattelijana huomioida aika, jonka haastateltava oli ollut osastolla, sillä teemahaastattelurunkoa ja sen sisältämiä kysymyksiä täytyi muokata sen mukaan oliko haastateltava ollut osastolla esim. 5 viikkoa tai jos haastateltavan WOP-kuntoutusosastolla viettämästä ajasta oli kulunut useita kuukausia. Tämä ilmeni käytännössä kysymysten aikamuodon muuttamisessa sekä siinä, että haastattelijana minun täytyi huomioida, että kuntoutuksen alussa olevalla vangilla on vähemmän kokemuspohjaa asioista.

Suurin osa haastatteluun osallistuneista oli kuullut WOP-kuntoutusosastosta Helsingin vankilan sijoittajayksikössä, jossa heille oli esitelty ja suositeltu osaston toimintaa. Haastatteluissa ilmeni, että haastateltavien ensivaikutelmat ja ajatukset Wop-kuntoutusosastosta, osastolle saapumisen yhteydessä olivat ristiriitaisia todellisuuden kanssa. Kenelläkään haastatteluun osallistuneista ei ollut selkeää kuvaa WOP-kuntoutusosaston toiminnasta, vaan ensiajatukset osastosta ja sen toiminnoista käytännössä olivat ristiriitaisia haastateltavien sekä todellisuuden kesken.

”Ei tarvitsis enää tulla takas vankilaan...” (H2)

”Olin silloin viel niin hukassa, mut olin kuullu et tää on ihan puiden halailuu ja hihhulimeinikii, mut eihän se sit ollukkaan niin” (H3)

”Eka mietin, et millanen paikka tää on ja vaik kuulin sellikaverilta, et se on joku lahkomesta niin päätin silti tulla tsiikaa...” (H7)

11.1 Työryhmän merkitys

Teemahaastatteluiden pohjalta muodostui kaksi yläluokkaa, jotka olivat erityisohjaajan sekä palveluohjaajan persoonan merkitys ja työryhmän läsnäolon merkitys. Tässä yhteydessä haastatteluissa keskusteltiin muun muassa vartijoiden osallistumisesta osaston toimintaan ja ohjaajien persoonien merkityksestä. Useita alaluokkia oli haastattelutuloksista vaikea löytää, sillä haastatteluiden yhteydessä ilmeni, että useilla osastolla olevilla vangeilla oli vähän kokemuksia palveluohjaajasta ja palveluohjauksen roolista kuntoutusprosessissa. Vapautuneiden haastattelussa palveluohjaajan merkitys korostui enemmän.

WOP-kuntoutusosaston työryhmään kuuluu kaksi erityisohjaajaa, yksi palveluohjaaja, rikosseuraamusesimies sekä kaksi vartijaa. Sukupuoli jakauma työryhmän kesken on niin, että yhtä vartijaa lukuun ottamatta kaikki työntekijät ovat naisia. Tästä keskustelimme haastateltavien kanssa. Avoimet kysymykset käsitelivät aihetta hyöty-näkökulmasta esim. kerro miten hyötyisit enemmän miespuolisesta ohjaajasta? Haastatteluiden edetessä koin tämän osion vaikeaksi keskustelun aiheeksi, koska kukaan haastateltavista ei kokenut miespuolista ohjaajaa paremmaksi vaihtoehdoksi. Kaikkien mielestä oli positiivinen asia, että suurin osa työryhmän jäsenistä oli naisia. Miespuolinen vartija koettiin vankien mielestä normaaliksi asiaksi, koska hän ei "utele" vankien asioita vaan on mukana osaston käytännön arjessa.

"Mielummin naisia, koska olis se sillai raskaampaa jos se olis mies...jotenkin naiset ajattelee erilailla ja ne osaa kuunnella ja on se vähän erilaista" (H4)

"Kyl ne naiset antaa aina paremman tunnelman ja sit jos on jotain omii parisuhdesotkui niin naiset osaa auttaa mun mielest paremmin, kun ne tietää" (H2)

"ois varmaan miespuolisestakin ollut jotain hyötyä, vaik ennemmin mä tuun toimeen naisten kanssa, kun mun on jotenkin vaan niin paljon helpompi puhua naisille noist jutuist ku miehelle" (H6)

WOP-osastolla työskentelee kaksi vakituista vartijaa, jotka osallistuvat osaston toimintaan mm. liikunnassa, Arki elämän taidot ryhmässä. Lisäksi he osallistuvat osana työryhmää keskusteluihin vankien kanssa. Haastatteluissa ilmeni, että vangit eivät koe vartijoilla olevan suurempaa vaikutusta osaston ilmapiiriin tai toimintaan. Haastatteluista nousi kuitenkin esiin selvä käsitys siitä, että on positiivinen ja hyödyllinen asia, että osastolla on omat vartijat. Vangit näkivät hyödyn enemmänkin osaston käytännön toimien kannalta kuin dialogisuuden

kannalta. Muutamassa haastattelussa vartijoiden ja vankien välinen vuorovaikutus nousi esille. Haastateltavien mukaan oli positiivista, että vartijat ovat osastolla ja heidän kanssaan voi keskustella yleisluontoisesti. Positiiviseksi asiaksi luokiteltiin myös vartijoilta saatu palaute suoraan tilanteessa, kuten esimerkiksi hyvin tehdystä työstä tai siististä sellistä.

”Ihan hyvii tyyppej ne on vaik onkin vartijoita ja sit se on hyvä et ne välil kommentoi jotain juttui suoraan vaik jos esimerkiks tullaan pois tapaamisesta niin se saattaa kehuu mun lasta tai jotain” (H2)

”Enemmänkin ne tulee siin tutuiks, et kyl niiden kaa tulee juteltuu mut vartijoita ne on siin mis muutkin. Ei se vaikuttanut muhun mitenkään et onks ne siin vai ei vaik onhan se tosi mukana siin koko jutussa ne nainen et on se sillai hyvä” (H8)

Kaikkien tutkimukseen osallistuneiden vankien mielestä kaksi vakituista vartijaa oli positiivinen asia osaston toiminnan kannalta.

Työryhmän jäsenten persoonien merkityksestä teemahaastatteluissa keskusteltiin aika suppeasti, koska haastateltavat kokivat aiheen selkeästi hankalaksi puhua. Tämä johtuu todennäköisesti arkaluontoisesta aiheesta ja siitä, että haastateltavien oli vaikea ymmärtää alkuperäistä kysymystäni. Haastateltavat eivät selkeästi osanneet eritellä WOP-kuntoutusosaston työryhmän jäsenien ominaisuuksia tai halunneet kertoa niitä. Haastatteluissa huomasin, että aiheesta oli hankala saada keskustelua aikaiseksi, joten keskustelimme yleisellä tasolla työntekijän persoonan merkityksestä kuntoutukseen sekä minkälaisia luonteenpiirteitä työryhmänjäsenillä on ja miksi ne ovat positiivisia tai negatiivisia. Tällaisia luonteenpiirteitä ovat rauhallisuus, rentous ja helposti lähestyttävä. Negatiivisia luonteen piirteitä tai vaikuttavia asioita oli kireys, huumorintajuttomuus ja välinpitämättömyys. Työntekijän kiireisyys koettiin negatiiviseksi asiaksi. Haastateltavat kokivat vaikeaksi puhua itselleen tärkeästä asiasta, jos he kokivat, että työntekijällä on kiire tai muita työtehtäviä. Työryhmän merkitys osaston ilmapiiriin on ilmeinen, sillä useissa haastatteluissa haastateltavat mainitsivat, että työntekijöiden oleskelu osastolla on mukavaa. Useat vangit totesivat, että on hyvä, että työryhmässä on erilaisia henkilöitä. Monet haastateltavista kokivat iältään vanhemmat naiset helposti lähestyttäväksi sekä luotettavaksi. Nuorempi työntekijä koettiin *”hyväksi tyyppiksi”* ja haastatteluun osallistuneet kokivat, että hänen kanssaan on helppo keskustella ja koettiin, että hän ymmärtää nykyajan maailmankuvan paremmin. Työntekijältä odotettiin samaistumisen taitoa sekä ymmärrystä vankien henkilökohtaista tilannetta kohtaan.

Haastatteluissa kysyttäessä mielipiteitä ja kokemuksia omaohjaaja käytännöstä, kertoivat monet vangit sen olevan *”ihan ok”* tai *”hyvä juttu”*. Eroavaisuuksia vastauksiin syntyi kysyttäessä samaa jo vapautuneilta vangeilta, sillä he korostivat omaohjaajan merkitystä kuntoutusaikana enemmän, kuin osastolla olevat vangit. Tämä ilmiö selittyy todennäköisesti sillä, että osastolta vapautuneet kokevat asiat jälkepäin eri tavalla, kuin osastolla olevat ja vankeusaikaa realistisesti elävät vangit. Omaohjaajaa pidettiin yleisesti hyvänä asiana ja haastatteluissa 5/8 osaa haastatteluun osallistuneista kertoi, että parasta oma-ohjaaja käytännössä on se, että on yksi ihminen, joka käsittelee hänen asiansa, yhteistyön perheen ym. muun verkoston kanssa ja on ajan tasalla tapahtumista sekä tiedottaa niistä vangille. Kolme vankia nosti asioista tiedottamisen yhdeksi omaohjaajan tärkeimmistä eduista.

”Se on silleen hyvä, kun mullakin on perhe niin tiedän mitä tuol ulkopuolel tapahtuu, kun se sit pitää mua niin ku messis siin jutus ja sit muutenkin ku ei tääl linnas mikään oo nii perseest, ku se kun ei tiedä mistään tuomioist tai sellasistkaa nii noi kyl yrittää selvittää kaikkee ja ilmottaa sit” (H2)

”Onhan se parempi, et on se yks ihminen mille voi puhuu. Pystyy luottaa ihan täydellisesti ja puhuu mistä vaan ja sit se on kans ihan jees, kun ne pyörii tuol osastol meidän kaa niin se on vähän niinku sellasta kaverillist eikä niin linnamaista” (H4)

11.2 Dialogisuus ja vuorovaikutus

Dialogisuuden ja vuorovaikutuksen osalta haastatteluissa keskusteltiin laajasti aihealueesta. Teemasta muodostui kolme yläluokkaa, jotka ovat ryhmän, yksilökeskusteluiden ja palveluohjaajan merkitys. Yläluokat muodostuivat selkeästi, sillä haastattelun yhteydessä pyysin kaikkia haastatteluun osallistuneita vankeja kertomaan, mitkä ovat ne asiat, jotka hän nostaisi tärkeäksi tekijäksi oman kuntoutumisen kannalta? Kaikista haastatteluista nousi edellä mainitut asiat. Huomioitavaa on, että osastolla olevilla haastatteluun osallistuneilla vangeilla oli omasta mielestään vähän tapaamisia palveluohjaajan kanssa, mikä mahdollisesti johtui heidän osastolla viettämästä ajasta, sillä palveluohjauksen merkitys korostuu kuntoutuksen loppupuolella. Tätä tukee se, että kaikki vapautuneet korostivat vankeusajalta tutun palveluohjaajan tärkeyttä kuntoutuksessaan.

11.2.1 Ryhmän merkitys kuntoutuksessa

Tutkimustuloksista selviää, että WOP-osastolla on vangille alkuaika hankalaa. Kaikkien tutkimukseen osallistuneiden kanssa keskustelimme WOP-osastolle tulemisesta ja sen vaikeudesta. Tämä oli minulle haastattelijana hankalaa, koska en ollut suunnitellut

haastattelevani vankeja tästä aiheesta. Aiheesta nousi kuitenkin paljon mielipiteitä, jotka loivat käsityksen osastolla vallitsevasta ilmapiiristä ja vankien vaikeuksista sopeutua osaston toimintaan. Suurin osa vaikeuksista liittyi vuorovaikutustaitoihin ja ryhmässä toimimiseen

Ryhmän merkitys oli tärkeää 7/8 osalle haastateltavista. Ryhmä käsitetään tässä tutkimuksessa osastolla olevilla vangeilla ja yhteisöllä, jonka he muodostavat. Vangit eivät kokeneet työryhmän olevan osa heidän keskinäistä ryhmää. Monien haastateltavien mielestä WOP-kuntoutusosastolla erottuu kaksi ryhmää, toinen muodostuu pelkistä osastolla olevista vangeista ja toinen työryhmästä ja vangeista. Tässä tutkimuksessa ryhmästä puhuttaessa tarkoitetaan vain vankien muodostamaa ryhmää. Ryhmän koko on vaihdellut riippuen haastateltavan osastolla olo ajasta 5-8 vankiin.

Osastolle saapuminen on monille vaikeaa. 5/8 haastateltavista mainitsi, että ensimmäiset 2-4 viikkoa olivat hankalia ja sen aikaa vie sopeutua osaston toimintaan. Alun jälkeen olo osastolla helpottuu. Kaikki haastateltavat totesivat, että heidät on otettu hyvin vastaan osastolle muiden osastolaisten puolesta, mutta hankaluuksia tuotti ryhmässä toimiminen sekä ohjaajien kanssa toimiminen. Alkuajan vaikeudet johtuivat useiden haastateltavien kohdalla päihdetaustasta ja sen vaikutuksista vuorovaikutustaitoihin. Myös epätietoisuus osaston toiminnan sisällöstä vaikutti negatiivisesti osastolle saapumisen.

”Ahdisti alus ihan sikana. Ensimmäinen kuukausi oli aika hankalaa kun siviilissä oli kuitenkin ollu enimmäksee omis olois, et on se hankalaa hypätä tollasee ryhmään, et eihän se mitenkään helppoo oo, kun ei sitä ole ollu niin sosiaalinen kamapäissään niin sit yhtäkkii pitäis olla kymmenen vuoden jälkeen sosiaalinen ja selvin päin niin kylhän se on vaikeeta” (H7)

Ryhmän tärkeyden merkitys nousi esiin tutkimustuloksissa vertaistuen muodossa. Kukaan tutkimukseen osallistuneista ei pitänyt osaston yhteishenkeä huonona ja 5/8 haastateltavista korosti erityisesti hyvän yhteishengen merkitystä omaan kuntoutusprosessiinsa. Ilmapiiri osastolla koettiin päihteettömyyttä tukevaksi, avoimeksi sekä rennoksi. Haastatteluiden yhteydessä keskustelimme haastateltavien kanssa erilaisista keskustelu- ja toimintaryhmistä, joita osastolla on kuten esimerkiksi Kalterit taakse, Kasvuryhmä ja Arkielämän taidot ryhmästä sekä niiden merkityksestä kuntoutusprosessiin. Tästä aihepiiristä haastateltavat kertoivat helposti mielipiteitä ja haastattelijana minun oli helppo kysyä avoimia ja tarkentavia kysymyksiä, sillä osaston toiminta oli minulle tuttua harjoittelujaksoltani.

2/8 vangista nosti itse keskusteluryhmät tärkeimmäksi tekijäksi kuntoutukseensa. Ryhmien toiminnassa tärkeää oli vertaistuki, hyvät puheenaiheet sekä toisten jakamat kokemukset sekä uudet näkökulmat asioihin. Keskusteluryhmien vertaistuen vaikutus on

kauaskantoisempaa, kuin pelkästään ryhmätilanteessa. Useat haastateltavat kertoivat, että he keskustelivat keskusteluryhmissä keskustelluista aiheista jälkepäin osastolla osastolaisten tai kahden kesken "sellikaverin" kanssa ja saivat siitä enemmän vertaistukea, kuin itse keskusteluryhmästä. Haastattelijat kokivat vapaan keskustelun samankaltaisen taustan omaavan henkilön kanssa helpoksi tavaksi käsitellä asioita.

"on se vertaistukijuttu tärkeätä tai siis välil aina huomaa ettei kaikki olekaan samanlaisia et alko ymmärtää muidenkin ongelmia ja kyl me aina sit välil osastolla yhes kelattiin jotain mitä on niis ryhmis käyty läpi kun ei aina ite tajuu mitä ongelmii muilki voi olla" (H6)

"saa sieltä (KT) paljon asioita mietittäväk, et mikä on niin kun oikein ja pystyy sit samaistuu niihin muidenkin juttuihin ja sit se on hyvä et saa erilaisii näkemyksii ja kun ite heittää jotain niin huomaa et muillaki on ihan sama juttu" (H4)

"Kyl se niikun aluks yllätti kun jengi puhuu siel niin avoimesti kaikesta mitä ne tuntee ja on tehnyt ja sillee, kyl mul meni jonki aikaa ennen kuin pääsin niihin ryhmäjuttuihin mukaan, mut siin jeesas kyl se et me oltiin osastol kelattu kaikkii juttui niin ei tuntunu se puhuminen siel jossain KT:s niin pahalt" (H7)

"Mul on sellanen sellikaveri et sen kaa me kelailla kaikkie ja sen on kyl ihan sika hyvä juttu, et voi sille puhuu, niin kun heti, kun on se paska fiilis niin kyl siit sit tulee parempi fiilis,, et kun kuitenkin me kaikki tuol ihan samaa hommaa tehdään niin se on jotenkin magee juttu kun jengi jeesaa ja tukee kun ei sellasee oo tottunu linnas tai oikeestaa siviiliskää" (H8)

Teemahaastattelun tuloksista selvisi, että ryhmän merkitys vangin kuntoutukseen on suuri. Erikoista on, että vaikka haastateltavat ovat olleet osastolla eri aikaan ja erilaisissa ryhmäkokoontamisissa, olivat kaikki sitä mieltä, että ryhmähenki on hyvä. Useat mainitsivat, että vankilamaailmaan kuuluu tietyt käytännöt ja omaa rauhaa saa kun vain haluaa. Monet haastateltavista mainitsivat, että ryhmäkoko on hyvä, mutta osastolaisten vaihtuvuus häiritsee omaa kuntoutumista. 3/8 haastateltavista oli kuitenkin sitä mieltä, että osastolta eteenpäin lähtevät ja heidän onnistuminen motivoi omaa kuntoutusta.

11.2.2 Vangin ja omaohjaajan välisten yksilökeskusteluiden merkitys kuntoutuksessa

Yksilökeskustelut ovat suuri osa WOP-kuntoutusohjelmaa. Jokaisella vangilla on oma erityisohjaaja, joka on vangin omaohjaaja. Omaohjaajan kanssa keskustellaan kerran viikossa

kahden kesken vangille ajankohtaisista asioista ja käsitellään vangin henkilökohtaisia asioista menneisyydestä sekä rikoksiin johtavavasta käytöksestä. WOP-osastolta lähtevät vangit täyttävät palautekaavakkeen, jossa kysytään vangin mielipidettä osaston eri toiminnoista. Näistä palautteista selviää, että vangit pitävät yksilökeskusteluista tärkeänä osana kuntoutustaan. Teemahaastatteluissa haastattelin vankia yksilökeskusteluiden merkityksestä tarkoitukseni selvittää mitkä asiat tekevät yksilökeskusteluista merkittävän vangille.

Tutkimustuloksista selvisi, että 6/8 haastatteluun osallistuneesta vangista oli vaikeuksia WOP-osastolla alkuajoina. Monet kokivat yksilökeskustelut alussa erityisen vaikeina. Teemahaastatteluissa tämän osion yhteydessä haastatteluun osallistuneet vangit kertoivat, että aluksi yksilökeskustelut ovat tuntuneet hankalilta. Osaston toimintaan ja ryhmään sopeutumisen jälkeenkin yksilökeskusteluissa keskusteleminen omaohjaajan kanssa tuntui monille hankalalta. Yksi haastatteluun osallistunut vanki kertoi, että on vaikeaa puhua henkilökohtaisista asioista, jotka voivat olla arkojakin asioita, viranomaisen kanssa. Suurin osa haastatteluista totesi vaikeuksien johtuvan luottamuksen puutteesta viranomaiseen tai vieraaseen ihmiseen ja siitä, ettei ole tottunut keskustelemaan ja käsittelemään henkilökohtaisia asioitaan.

” Oli se aluks tosi ahdistavia, kun olen aika varauksellinen, mut kyl se luottamus sit siit kasvo” (H3)

”Välil se oli sellast hössöttämistä ja lässynläätä, et ihan kun lastentarhassa olis ja sit vituttaa kun jankataan vaan samaa asiaa moneen kertaa niis yksilöis” (H5)

”Alku oli tosi vaikeeta osastolla varsinkin ne yksilöt oli aluks tosi hankalii kun mun oli vaikeeta puhuu omist jutuist tai niin no jotenkin vaan tuntu silt et on vaikeeta, kun aletaan kaivaa noit kaikkii asioit esiin” (H8)

Tutkimukseen osallistuneista 6/8 kertoi hyötyvänsä enemmän yksilökeskusteluista kuin ryhmämuotoisista keskusteluista kuten esimerkiksi Kalterit taakse tai Kasvuryhmä. Haastatteluissa keskityin erityisesti selvittämään mitkä asiat tekevät yksilökeskusteluista kuntoutujalle tärkeitä ja merkityksellisiä. Tutkimuksessa selvisi, että vaikka yksilökeskusteluissa haastateltavat kokivat alun vaikeaksi, luottamus ja yhteistyöhalu omaohjaajan ja vangin välisessä suhteessa kasvoi sitä mukaan, mitä pidempään vanki oli osastolla ollut. Pyysin kaikkia haastatteluun osallistuneilta kertomaan miksi yksilökeskustelut ovat hänelle tärkeitä? Lisäksi esitin tarkentavia kysymyksiä haastateltavan vastauksista riippuen. Tärkeimmäksi asiaksi nousi luottamus omaohjaajaan ja siihen, että yksilökeskusteluissa voi puhua luottamuksellisesti omista henkilökohtaisista asioista. Useat

haastatteluun osallistuneista kertoi myös, että yksilökeskusteluissa merkityksellistä on käsitellä omia asioita. Useat haastateltavat totesivat, etteivät olleet käsitelleet päihteidenkäyttöön ja rikoksiin johtaneita asioita koskaan aiemmin. Eräs haastatteluun osallistunut mainitsi, että menneisyudessa tapahtuneiden asioiden ja ”omien mokien” läpikäyminen on erittäin rankkaa ja vaikeaa.

” Yksilöistä hyötyy paljon kun siel voi puhua kipeimmätki asiat” (H1)

” Siel käydään vaan mun juttui sillee rauhas läpi ja kelataan et mikä on johtanut tähän et istun taas. Onhan se tosi outoo kelaa niit juttui mitä oon tehny ja mitä se on kun käyttää, kun nyt sen jotenkin tajuu ja ei sitä oo ennen kelannut ollenkaan kun on vaan menny tuol radalla” (H3)

”Yksilöt on hyvii juttui vaik ne aluks tuntuuki vaikeelta, ku siel vaan puhuu sillee normaalisti omist jutuist niin sit ei jotenki niin ku tajuukkaan et osaa kelaa niit asioit itekki et miks oon tääl ja mitä pitää tehdä ettei tarvis enää tulla takas” (H4)

” Siel me mietitään kaikkii minkä kaa on ollut ongelmii, kyl niit on hyvä mieltii kun muuten ne vaan sivuuttais et ei yrittäis mitään ratkasuu mieltii” (H2)

11.2.3 Palveluohjauksen merkitys kuntoutuksessa

Palveluohjaus on WOP-kuntoutusosaston erityispiirre. Palveluohjaaja on käytännössä henkilö, joka on mukana vangin kuntoutuksessa WOP-kuntoutusosastolla osana työryhmää. Vapauduttuaan tai siirryttyään WOP-kuntoutusosastolta eteenpäin, jatkaa palveluohjaaja vangin kanssa yhteistyötä. Näin vanki saa tukea vapautumiseen. Vangit tapaavat ja ovat puhelimitse yhteydessä palveluohjaajaan viikoittain.

Palveluohjausta koskevassa haastatteluosiossa haastattelurungossa oli kysymyksiä kerro avoimesti kokemuksiasi palveluohjaajasta ja kerro mitä palveluohjaus merkitsee sinulle? Koin haastattelijana haastavaksi sen, että useilla haastatteluun osallistuneilla ei ollut paljoakaan kokemusta palveluohjaajasta. Useat WOP-kuntoutusosastolla olevat haastatteluun osallistuneet kertoivat, että eivät olleet tavanneet palveluohjaajaa kahden keskeisissä keskusteluissa useasti vaan lähinnä vain osastopalavereissa sekä Kasvuryhmässä. Tämä johtuu todennäköisesti ajasta, jonka haastatteluun osallistuneet olivat olleet osastolla. Vapautuneille haastateltaville taas palveluohjaaja on suuressa merkityksessä.

WOP-kuntoutusosastolla olevilla vangeilla oli erilaisia odotuksia palveluohjauksesta. Monet mainitsivat, että palveluohjaus on positiivinen asia. Positiivista palveluohjauksessa oli tuki vapautumiseen sekä joku kenelle voi soittaa. Kaksi vankia mainitsi palveluohjauksen olevan yksi syy heidän WOP-kuntoutusosastolle hakeutumiseen. Vaikka odotukset olivat positiivisia, oli monille haastatteluun osallistuneista WOP-osastolaisista vielä epäselvää palveluohjauksen selkeä sisältö käytännössä.

”aluks se mietitytti, et tuleeks se niin ku sit kyttää mua himaan, mut sit kun mä tajusin et mitä se pointti on ja tutustu ihmiseen niin on se ihan hyvä juttu et on joku kelle voi soittaa et ei oo edes sitova työaika, et vaik sit viikonloppunakin voi soittaa kun silloinhan sitä kamaa varmaan just tekee mieli...” (H2)

”hyvä juttu et on tollasii tukijuttui kun ei mul aiemmin oo mitään ollu. Paha mennä sanoo, et miten se sit toimii... (H5)

”hyvä just ku se jatkuu siviilissä. Viimeks lähdin henkselit paukkuen pois sillee et en mä mitään apua tarvii ... et mä oon tajunnut et tarviin apuu tuol siviillis ainakin niihin omiin ajatuksiin, et jos tulee se fiilis et pitää vetää kamaa ja dokaa niin on joku kelle voi puhuu” (H4)

WOP-osastolta vapautuneet vangit kokivat palveluohjauksen erittäin tärkeäksi osaksi vapautumistaan ja päihteettömässä elämässä. Yksi vapautuneista kertoi, ettei ollut vielä tavannut palveluohjaajaa useasti siviilissä, mutta enemmistöllä vapautuneista oli pitkä kokemus palveluohjauksesta ja sen hyödyistä. Haastatteluun osallistuneiden mukaan palveluohjaajalle voi kertoa vaikeistakin asioista, hakea tukea arjessa selviytymiseen ilman päihteitä ja rikoksia sekä soittaa, jos tarvitsee apua. Haastateltavien mukaan oli erittäin tärkeää, että suhde palveluohjaajaan oli luotu jo vankilassa. Kaikki haastateltavat kokivat positiivisena asiana sen, että palveluohjaaja on tuttu henkilö, johon voi luottaa ja joka tuntee vapautuvan vangin taustat. Myös se, että palveluohjaus toimii virka-aikojen ulkopuolella puhelimitse, oli haastateltaville tärkeää.

”Se on ihan ok et sille voi kertoa välil asioita, jos pyörii mielessä...Sit mä soittaisin sille jos alkais tekee mieli kamaa. ” (H7)

”Erittäin hyvä homma et se jatkuu, sitä olis ollu ihan pulas varmaan jos se ei olis jatkunut. Sit jos mulla on jotain ongemia tai myyntihaluja niin oon kyl soittanut et oon saanut purkaa niit jonku kaa” (H8)

Keskusteltaessa palveluohjauksen merkityksestä haastatteluissa tuli esiin, että rehellisyyttä palveluohjaajaa kohtaan arvostetaan. Palveluohjaajalle pyritään olemaan rehellisiä vaikeissakin asioissa. Palveluohjaaja koetaan myös tietynlaiseksi auktoriteetiksi, jolta halutaan neuvoja ja sekä puhutaan suoraan omista mieliteoistaan ja virheistä, sillä se koetaan omaksi eduksi. Palveluohjaajalta kaivataan myös suunnan näyttämistä.

”Mä kaipaen välil suorii mielipiteit mun touhuist ja sellasta perseelle potkimista” (H6)

”Kyl me paljon puhutaan, mut välil meinaa jäädä sillekin kertomatta jotain esim. silloin kun retkahdin ja vedin kolaa niin siin meni kyl joku pari viikkoo et kerroin, se vaan jotenkin hävetti, mut ajattelin sit et parempi kertoo ettei jää kokonaan kertomatta... (H8)

11.3 Muutos

Kolmantena teemana tutkimuksessa oli muutos. Tutkimushaastatteluiden yhteydessä haastattelin vankeja muutoksesta ja kokivatko he muuttuneensa WOP-kuntoutusosastolla sekä millä tavoin he muutoksen kokivat ja miten se näkyi? Tässä yhteydessä koin haastattelijana vaikeuksia tarkentavien kysymyksien esittämisessä. Haastateltavilla oli selkeitä mielipiteitä muutoksesta, kun kysymys oli selkeä esim. koitko itsessäsi muutosta WOP-kuntoutusohjelman aikana? Kun kysymys oli tarkentava esimerkiksi millä tavoin koit muutoksen itsessäsi WOP-kuntoutusohjelman aikana, havaitsin haastateltavilla vaikeuksia eritellä miten he olivat muuttuneet? Tähän vaikutti myös se, että osa haastateltavista oli ollut osastolla vain vähän aikaa, eivätkä osanneet kertoa ja eritellä asioita muutosprosessistaan.

Muutos-osiosta nousi selkeästi esiin kaksi yläluokkaa, jotka olivat vuorovaikutustaitojen parantuminen sekä sisäinen muutos. Haastateltavista suurin osa mainitsi, että heidän vuorovaikutustaidot ovat parantuneet sekä ryhmässä toimiminen on helpottunut. Haastateltavien kertoman mukaan heidän on helpompi ottaa kontaktia vieraisiin ihmisiin ja eräs haastateltavista mainitsi, että hänen on helpompi tulla viranomaisten kanssa toimeen.

” On mun nyt helpompi olla nois ryhmis ja tuol osastol, kun siel on koko ajan ne samat naamat. Ei sitä tuol normaalil osastol luota keneenkään, niin se on tääl mulle uutta, et voi luottaa noihin ohjaajiin ja muihin osastolaisiin” (H4)

”Kait mun sosiaaliset taidot on parantuneet, kun oon ollu vähän jäissä. Kait sitä oli sosiaalisempi kamapäissään ja nyt on outoo kun on selvin päin ja et aika avoimesti puhutaan” (H3)

” Nyt ylipäättään haluu tulla ihmisten kanssa toimeen, kun ennen ei edes halunnu” (H6)

Sisäinen muutos näkyi monilla itsetunnon parantumisena, sekä itsetutkiskeluna ja sen aiheuttamana muutoksena. Haastateltavista 4/8 mainitsi myös, että heidän on nyt helpompi luottaa ihmisiin. Haastateltavien mukaan etenkin yksilökeskustelut ovat antaneet heille varmuutta puhua omista asioistaan sekä uusia näkökulmia ajatteluun. Kaikki vapautuneet mainitsivat, että heidän ei tee mieli käyttää päihteitä niin kuin ennen. Osastolla olevat kertoivat, että heidän ajatuksensa päihteidenkäytöstä ovat muuttuneet.

”Varmaan just se ajattelutapa on muuttunu, kun on se halu muuttuu, kun on yli puolet elämästä vetänyt kamaa ja kaikkii väkivaltajuttui. En mä enää takasin tuu ja nyt tiedän et just se kaman käyttö ja viina johtaa siihen et joudun taas istuu...Olis se hyvä jos se ajattelutapa kantais tonne vapauteen” (H4)

”Jotenkin tuntuu, et päihteet ei enää kiinnosta niin paljon kun tietää mihin se johtaa, kun niit käyttää” (H6)

” Ei sitä siel tajunnut et nyt oon muuttunut mut sit ku lähti ja joku tuli tarjoo kamaa ja sanoin et ei kiitti, niin sit mietti et oonhan mä muuttunut. Eikä tehny ees mieli vetää, kun tietää et jos vetää nii oon taas siel pohjalla” (H7)

” Se muutos johtuu varmaan just noist kaikist keskusteluist mitä on käyty ja uusist näkökannoist ja yleensäki täst päihteettömäst ajast” (H3)

”joo koin paljonkin muuttuneeni, et en mä aiemmin puhunut just mistään ja nyt huomaan et osaan kyl puhuu vaikeistakin asioista vaik nyt sen huomaa et siviilis se meinaa kääntyy takasin siihen et ei puhu, mut sit kuitenkin palveluohjaajan kans tulee puhuttuu” (H8)

Vain yksi haastateltavista ei kokenut muuttuneensa millään tavalla. Hän ei kokenut muutosta sosiaalisissa taidoissa eikä itsetunnon paranemisessa. Hän koki ainoastaan negatiivista muutosta verrattuna osastolle tuloa aikaisempaan olotilaan.

” No en koe muuttuneeni, mitä nyt on koko ajan vaan pinna kireemmällä ja koko ajan mieltii et olisko toi suljettu puoli kuitenkin mun paikka, kun mä otin vaan yhdet kännit ja sit tuli tuomio” (H5)

12 Johtopäätökset

Johtopäätösten tekemisessä tutkija pyrkii ymmärtämään, mitä tutkimuksessa esille tulleet asiat merkitsevät. Tutkijan pyrkimyksenä on ymmärtää haastateltavia koko prosessin ajan haastateltavien näkökulmasta ja tuoda esiin heidän realistinen näkemyksensä. Johtopäätöksiä tehdessä tutkija vertaa aiempaa teoriaa ja tutkimustuloksia sekä niiden suhdetta toisiinsa. (Tuomi ja Sarajarvi 2006:109-115.) Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää vankien kokemuksia vuorovaikutuksen merkityksestä heidän kuntoutuksessaan. Vuorovaikutuksen merkitys oli tutkimuksessa yläkäsite, jonka yhteydessä tutkimuksen tarkoitus oli selvittää miten vangit kokivat työryhmän ja yksilökeskusteluiden merkityksen heidän kuntoutusprosessiinsa sekä tuoda esiin kokivatko vangit muuttuneensa kuntoutuksen aikana ja mitkä asiat muutokseen ovat vaikuttaneet vankien mielestä. Haastattelu tehtiin yhteistyössä Keravan vankilan WOP-kuntoutusosaston kanssa. Tutkimus haastatteluun osallistui yhteensä kahdeksan henkilöä, joista viisi oli suorittamassa vankeustuomiotaan WOP-kuntoutusosastolla ja kolme haastateltavista oli jo vapautunut WOP-kuntoutusosastolta ja olivat siviilissä. Vapautuneilla vangeilla oli vankeusajalta eli WOP-kuntoutusosastolta vapautteen tukeva palveluohjaus.

12.1 Työryhmän merkitys

Haastateltavien mukaan WOP-kuntoutusosaston vartijoiden läsnäolo ei vaikuta osaston yleiseen ilmapiiriin. Haastateltavat kokivat, että Wop-kuntoutusosaston vartijoilla ei ole erityistä eroa normaaliin valvontahenkilökuntaan. Vaikka osaston vartijat osallistuvat kuntoutustoimintaan ja ovat tekemisissä osastolaisten kanssa, enemmän kuin muu työryhmä, ei haastateltavien mielestä vartijoihin synny erityistä suhdetta kuntoutuksen näkökulmasta. Kaksi vakituista vartijaa koettiin kuitenkin hyväksi asiaksi, sillä se hyödytti käytännön asioiden sujumista osastolla. Haastatteluista pystyi päättelemään, että osastolaiset kokevat käytännön asioidensa sujumattomuuden stressaavana. Kuntoutusprosessia voidaan helpottaa vaikuttamalla käytännön asioiden sujuvuuteen. Kuntoutusprosessi on vaikea ja työläs kuntoutujille ja ulkopuolinen stressi laitospelämästä johtuvista asioista ei ole eduksi kuntoutusprosessille. Siksi kaksi vakituista vartijaa koettiin tutkimuksessakin eduksi osaston toiminnalle. Vartijoiden toiminta edistää myös kuntoutusprosessia helpottamalla osaston arjen toimintaa, mutta heidän toimintaansa ei koettu tutkimuksissa varsinaisesti kuntouttavaksi.

Työryhmän ja osastolaisten välinen yhteisöllisyys koettiin pääsääntöisesti positiivisena asiana. Vangit kokivat osastolle tullessaan sopeutumisvaikeuksia osaston toimintaa kohtaan. Useiden kohdalla tämä johtui aiemmasta päihteidenkäytön aiheuttamasta erakoitumisesta ja selvin

päin olemisen hankaluudesta. Tässä yhteydessä tulee kuitenkin huomioida, että kenelläkään vangeista ei ollut selkeää kuvaa osaston toiminnasta vaan ennako-odotukset olivat hyvin ristiriitaisia. Suurin osa vangeista oli saanut kuulla WOP-osastosta Helsingin vankilan sijoittelussa, jossa heille oli ehdotettu WOP-kuntoutusosastosta ja kerrottu osaston toiminnasta. Osaston toiminnasta kerrotaan myös silloin, kuin työryhmä käy haastattelemassa vankia WOP-kuntoutusosastolle. Jostain syystä vangeilla ei kuitenkaan ole selkeää kuvaa WOP-kuntoutusosaston toiminnasta. On todennäköistä, että vankia jännittää haastattelutilanteessa ja unohtaa kerrotut asiat tai ei ymmärrä eri toimintojen sisältöä, eikä uskalla kysyä tarkennusta asiaan. Jos vangeille ei selvitetä tarkoin, mitä osaston toimintaan liittyy, on osastolle tuleminen stressaavaa. Uutteen yhteisöön tuleminen aiheuttaa stressiä ja vaatii sopeutumista. Osastolle saapuminen on monelle uusi ja jännittävä sekä haasteellinen kokemus ja vaatii lisäksi vuorovaikutustaitoja. Vuorovaikutustilanteen haasteellisuus piilee kuitenkin aina asiakkaan peloissa ja perususkomuksien murtamisessa. Vuorovaikutukseen liittyvät perususkomukset ovat teorioita, lakeja, sääntöjä ja ajatusmalleja. Näistä olettamuksista muodostuu ihmisen maailmankatsomus ja ne vaikuttavat siihen, miten koemme asioita ja tapahtumia. Uskomukset vaikuttavat paljon elämäämme, sillä ne ovat eräänlaisia totuuksia ja niiden muuttaminen vaikeaa. (Silvennoinen 2004: 94-100.) Eli jos uskomukset osaston toiminnasta ovat virheellisiä tai puutteellisia, kuten monilla haastatteluun osallistuneista vangeista oli, hankaloittaa se osastolle saapumista ja sopeutumista osaston toimintaan.

Yhden haastateltava vangin kohdalla haastattelun aikana havaitsin eräänlaista negatiivisuutta koko osaston toimintaa kohtaan. Tämä johtuu todennäköisesti siitä, että hän oli ollut osastolla vain vähän aikaan ja hänellä oli ilmeisiä sopeutumisvaikeuksia. Hänen kertomastaan nousi esiin erilaisia defensessejä ja pohdintaa onko hän hänelle sopivassa paikassa. Haastattelu oli hänen kohdallaan huonoon aikaan, sillä vankeustuomionsa alussa, hänellä oli hyvin vahvat mielipiteet osaston toiminnan epäkohdista sekä vankilan yleisistä toiminnoista, mitkä eivät olleet oleellisia tämän tutkimuksen kannalta. Kuitenkin tämän henkilön käytös kuvasti hyvin osastolle tuleminen vaikeutta ja sopeutumisongelmia. Tämä ilmiö osastolle saapumisesta ja kuntoutuksen alun vaikeuksista nousi esiin kaikkien haastatteluiden yhteydessä. Tämä tutkimustulos puoltaa Salmisen (1997) teoriaa, jonka mukaan päihdekuntoutuksen alkuvaiheilla yleisin defensi on negatiivisten asioiden kieltäminen, jolloin kuntoutuja kieltäytyy näkemästä päihteidenkäytössään tai siitä aiheutuvassa käytöksessään minkäänlaista ongelmaa (Salminen 1997:94-98).

Työryhmän jäsenet ovat kaikki naispuolisia lukuun ottamatta yhtä vartijaa. Ennako pohdinnan mukaan oletin, että haastattelijat kokisivat miespuolisen ohjaajan hyödyksi ja positiiviseksi asiaksi. Sillä Pekka Saarnion tutkimuksen "Suomalaisen päihdetyöntekijän muotokuva" mukaan, päihdekuntoutajat kaipasivat työntekijältä saman sukupuolen tuomaa

samaistumiskykyä. Tämän tutkimuksen tulosten mukaan naispuoliset työntekijät kuitenkin koettiin empaattisemmiksi, paremmiksi kuuntelijoiksi sekä erilasten näkökulmien tuottajiksi. Myös Saarnion (2009) tutkimuksessa todettiin, että naispuolisilla päihdetyöntekijät ovat sovinnoisempia, tunnollisempia sekä enemmän ulospäin suuntautuneita. On ilmeistä, että useiden miespuolisten kuntoutujien on helpompi toimia naispuolisen kanssa, sillä naispuolisella on tietynlainen sukupuolisuoja. Miespuolinen kuntoutuja voi vastustaa herkemmin miespuolista työntekijää ja kokea tämän helpommin uhaksi. Samoin kuin miespuolinen työntekijä Saarnion (2009) mukaan kärjistää helpommin tilanteet negatiivisiksi.

Kotona opittu toimintamalli äidin ja pojan suhteesta kuvastuu myös WOP-kuntoutusosastolle, sillä vanhempia naisia pidettiin tutkimustulosten mukaan empaattisempina ja helposti lähestyttävänä. Naispuoliset työntekijät vaikuttavat myös päihdeohjelmien keskeytysprosenttiin. Saarnion (2009) tutkimuksessa ilmenee, että naiset osaavat väistää päihdeohjelman keskeyttämiseen johtavat kärjistyksen ja tilanteet. WOP-kuntoutusosastolla on hyvä onnistumisprosentti ja on oletettavaa, että naisvaltaisella työryhmällä on vaikutusta tähän asiaan.

Työryhmän toimintatavat saivat kehuja. Työryhmä yrittää haastateltavien mielestä olla johdonmukaisia, oikeudenmukaisia ja reiluja, mikä luo kuntoutujille tunteen, että heitä kunnioitetaan. Negatiivista palautetta esiintyi haastatteluissa vähän, mutta erityisesti työntekijöiden kiireellisyys koettiin negatiiviseksi asiaksi. Monien haastateltavien mielestä oli häiritsevää, jos työntekijällä vaikutti kiireelliseltä, eikä ehtinyt keskustella kuntoutujan kanssa kuntoutujalle tärkeistä asioista. Yksilökeskusteluissa työntekijän jatkuva kellon katsominen tai puhelimesta puhuminen koettiin kiireellisyydestä kertoviksi signaaleiksi. Vankilassa osastolla olevilla ajankäsitte on erilainen kuin siviilissä. Osastolaisilla ei ole kiire mihinkään ja he saattavat ikävöidä siviilielämää vapaudessa. Työntekijöiden siviilielämä saattaa muistuttaa vankeja omasta menetetyistä vapauksista ja tuottaa kateuden tunnetta. Kiireinen työntekijä, joka puhuu puhelimesta, koetaan helposti myös loukkaavana. Haastatteluissa tuli ilmi, että työntekijän ja kuntoutujan välille kehittyy luottamus ja kunnioitussuhde. Tämä suhde kärsii, jos työntekijällä on kiire, sillä kiireiselle työntekijälle on vaikeampi avautua. Eräissä haastatteluissa keskusteltaessa yksilökeskusteluiden merkityksestä tuli ilmi, että jos keskustelu-aikaa on vain vähän jäljellä, ei kuntoutuja mielellään avaudu uusista asioista, kun ei ehdi kuitenkaan käsitellä niitä kunnolla. Tämä on hyvin haitallista kuntoutujan ja työntekijän väliselle vuorovaikutussuhteelle, sillä tuolloin vuorovaikutus ei toimi sen perustarkoituksen eli hoitoa ja yhteistyötä edistävällä tavalla. Vuorovaikutus on ennakoimatonta ja jättää tilaa tulkinnanvaraisuudelle molemmiin puolin. Tulkinnanvaraisuus voi johtaa väärinymmärryksiin. Vuorovaikutukselliseen viestintään vaikuttavien ominaispiirteiden, kuten kehonkielen ja äänenpainon huomioon ottaen on ymmärrettävää, että kuntoutuja ei anna työntekijän sanomalle tavoiteltua tulkintaa eikä merkitystä ja näin

ollen sulkeutuu. Tällaisiin konflikteihin tulee puuttua välittömästi ja ratkaista ne, että ne eivät antaisi ennakoasetelmaa seuraavalle tapaamiselle ja näin ollen haittaisi vuorovaikutussuhdetta työntekijän ja kuntoutujan välillä (Silvennoinen 2004:249-250).

Kaiken kaikkiaan tutkimustulokset olivat yllätyksellisiä työryhmän merkityksen osalta. Mielestäni suuri yllätys oli miespuolisen ohjaajan tarpeettomuus. Koko työryhmä sai hyvää palautetta ja vartijoita pidettiin hyvinä työntekijöinä sekä reiluna. Eräillä haastateltavista oli eräänlaista katkeruutta viranomaisia kohtaan ja hän kertoi, että WOP-kuntoutusosastolla hänen on helppo tulla kaikkien työryhmän jäsenten kanssa toimeen. Tämä kertoo siitä, että työryhmän työotteella, joka on luonteeltaan yhteisöllinen ja kognitiivinen, on positiivisia vaikutuksia vankien kuntoutusprosessiin.

12.2 Dialogisuuden ja vuorovaikutuksen merkitys

Dialogisuus merkitsee vastavuoroisuutta. Teemahaastattelussa tämä aihe avattiin keskustelemalla yksilökeskusteluiden merkityksestä, WOP-kuntoutusosaston vankien keskinäisestä vuorovaikutuksen merkityksestä ja palveluohjaavuuden merkityksestä. Tutkimustuloksista selviää, että vangit kokivat yksilökeskustelut hyvin merkityksellisenä osana kuntoutustaan. Monelle haastatteluun osallistuneista yksilökeskusteluissa oli tärkeää omien henkilökohtaisten asioiden käsitteleminen. Tärkeänä koettiin myös ratkaisujen etsiminen yhdessä työntekijän kanssa kohti päihteetöntä ja rikoksetonta elämäntapaa. Haastatteluun osallistuneiden mukaan heidän oma roolinsa yksilökeskusteluissa oli merkittävä, sillä heidän mukaan kuntoutuja on pääroolissa ja työntekijän tehtävä on kuunnella ja antaa uusia näkökulmia asioihin eli toimia vastavuoroisesti. Asioiden käsitteleminen vastavuoroisesti ongelmanratkaisun näkökulmasta asiakkaan kanssa on dialogisuutta. Dialogisuuden peruspiirteitä on vastavuoroisuus ja ratkaisukeskeisyys. WOP-kuntoutusosastolla tapahtuvat yksilökeskustelut ja palveluohjaajan tapaamiset ovat dialogisia keskusteluita. Dialogisuuden onnistumiseksi, täytyy kuntoutujan ja työntekijän välinen suhde olla kunnossa. Teemu Rantanen (2009) korostaa työntekijän ja kuntoutujan välistä suhdetta erilaisten menetelmien ohella. Rantasen (2009) mukaan asiakkaan ja työntekijä välistä suhdetta tulisi korostaa, sillä terapeutin persoonalliset ominaisuudet ja vuorovaikutuksen laatu vaikuttavat hoitoon ja sen jatkuvuuteen (Rantanen 2009:112). Tutkimustulosten mukaan haastatteluun osallistuneet kokivat, että heillä oli hyvät suhteet työntekijöihin. Työntekijät koettiin luotettaviksi ja ymmärtäviksi.

Dialogisuuden merkitys korostui haastatteluissa kahdessa osiossa, jotka olivat yksilökeskusteluiden merkitys sekä WOP-kuntoutusosastolla olevien vankien muodostaman ryhmän ja vertaistuen merkitys. Yksilökeskustelut ovat tärkeä osa kuntoutusprosessia. Useat haastatteluun osallistuneet nostivat yksilökeskustelut tärkeimmäksi tekijäksi

kuntoutusprosessissaan. Yksilökeskusteluissa vaikuttavaa on omaohjaajan antamat uudet näkökulmat, omaan elämään liittyvät keskustelun aiheet sekä rauha käsitellä omia asioita. Yksilökeskusteluilla on selkeä voimaannuttava vaikutus. Käytännössä voimaantuminen onkin prosessi, jossa työntekijä auttaa asiakasta löytämään omia voimavarojaan ja käyttämään niitä, eli yksilökeskusteluissa työntekijä ohjaa asiakasta löytämään omia ajatuksiaan ja voimavarojaan sekä hyödyntämään niitä. Voimaannuttamisen tavoitteena on voimaannuttaa kuntoutuja päättämään itsenäisesti omasta elämästään ja vaikuttamaan siihen.

Voimaantumisteorian mukaan kaikenlaisista voimaantumista voidaan tukea hienovaraisilla ja mahdollistavilla toimenpiteillä, kuten avoimuudella, toimintavapaudella, rohkaisemisella sekä turvallisuuteen, luottamukseen ja tasa-arvoisuuteen pyrkimisellä. (Hyttinen 2003:88-89.) Näin ollen tutkimushaastatteluissa esiin tulleet yksilökeskusteluita koskevat merkitykset ovat samankaltaisia kuin voimaantumisteoriassa. Näin ollen tutkimustulosten mukaan yksilökeskusteluiden merkitys kuntoutukseen on voimaannuttava vaikutus.

Tutkimustuloksista selviää, että ryhmän merkitys on suuri kuntoutuville vangeille. Vaikka useat kertoivat, että alkuajat ja sopeutuminen osastolle on vaikeaa, on osastolla hyvä yhteishenki ja osastolla vallitseva ilmapiiri tukee kuntoutusta. Hyvä ryhmä toimii eheyttävänä ja kuntouttavana toimivan vertaistuen ansiosta. Hyvässä ja toimivassa ryhmässä yksilöiden väliset rajat ovat häilyvät. Näin ryhmän yksilöt antavat ryhmälle osan itsestään ja saavat osan takaisin ryhmältä. Tämän vuoksi ryhmän jäsenet muuttuvat ja kuntoutuvat helposti toimivassa ryhmässä (Salminen 1997:49). Tutkimustuloksista selviää, että vaikka WOP-kuntoutusosaston toimintaan kuuluu erilaisia ryhmämuotoisia ei-strukturoituja ja strukturoituja päihdekuntoutus ohjelmia, ei itse ryhmätilanteita koettu vaikuttaviksi. Vertaistuen merkitys nousi esiin osaston arjessa, kun vangit käsitelivät ryhmäkeskusteluissa esiin tulleita aiheita keskenään tai keskustelivat kahden esimerkiksi "sellikaverin" kanssa. Tutkimustulosten mukaan vangit kokivat vapaan keskustelun toisen kuntoutuja kanssa helpoksi ja luontevaksi. Haastateltavien mielestä samassa tilanteessa olevan kanssa on helppo puhua, koska hän ymmärtää ja samalla voi itse samaistua toiseen ja jakaa kokemuksia. Tässä kuvastuu vertaistuen vaikuttavuus kuntoutuksessa.

12.3 Muutoksen merkitys

Vankien kokema muutos on merkittävässä osassa tätä tutkimusta, sillä se määrittää WOP-kuntoutusosaston vaikuttavuutta. Vankeinhoidossa kuntoutuksen vaikuttavuutta käsitellään yleensä uusintarikollisuuden näkökulmasta. Varsinkin päihdekuntoutuksen haaste on vaikuttaa uusintarikollisuuteen, sillä päihteidenkäyttö on keskeinen rikollista elämäntapaa ylläpitävä tekijä (Havio ym. 2008:229). Tässä tutkimuksessa on tarkoitus tuoda esiin vankien henkilökohtainen muutos, eli kokevatko he, että heidän sosiaaliset taitonsa olisivat parantuneet, ryhmässä toimiminen helpottunut ja muita vuorovaikutuksellisia tekijöitä.

Tutkimustuloksista selviää, että haastatteluun osallistuneet kokivat sosiaalisten taitojensa parantuneen. He toteavat, että heidän on helpompi tulla ryhmässä toimeen ja he kokevat olevansa sosiaalisempia. Sosiaalisia taitoja kehittää ryhmässä toimiminen, ryhmämuotoiset kuntoutusohjelmat sekä ohjaajan ja vangin välinen dialogisuus. Muutamat mainitsivat, että heidän itsetuntonsa on kohentunut WOP-kuntoutusohjelman ansiosta. Itsetunnon kohentumiseen vaikuttaa monenlaiset tekijät. Kuntoutujan itsetuntoa kohentaa mm. luottamussuhteen syntyminen osastolaisten kesken sekä työntekijöihin. Kun kuntoutusympäristö on luottamuksellinen, tuntee kuntoutuja olonsa turvalliseksi. Turvallisessa ympäristössä voi olla oma itsensä. Tämä on tärkeää kuntoutusprosessin edistymisen kannalta, sillä vankilaympäristössä yleensä vangeilla on jonkinlainen rooli. Kuntoutuksen kannalta on tärkeää, että vanki voi olla oma itsensä, joten WOP-kuntoutusosaston ilmapiiri on tutkimustulosten mukaan kuntoutusta edistävä ja aiheuttaa vangeissa positiivista muutosta. Myös WOP-kuntoutusosaston työryhmän kognitiivisella työotteella on suuri merkitys vankien itsetunnon kohenemiseen sekä sosiaalisten taitojen parantumiseen. Kognitiivis-behavioraalinen työote on tavoitteisiin tähtäävää, ajatusväärityksiä muokkaavaa sekä ymmärtävää. Ymmärrystä tarvitaan, kun kuntoutuja lähestyy asioita uusista näkökulmista. Kun kuntoutujaa ymmärretään ja tuetaan uusien ajatusmallien rakentamisessa, saa hän lisää itseluottamusta onnistumisesta.

Palveluohjaus on yksi WOP-kuntoutusohjelmaan liittyvistä tekijöistä, mikä aiheuttaa vangeissa muutosta. Yhteiskunnallisesti ongelmana on vapautuvien vankien tuen järjestäminen. Vapautuvia vankeja tuetaan eri tahoilta, sillä heille voidaan järjestää päihdehuoltoa, asunto, koulutus- tai työpaikka, mutta ongelmana on, että yhdelläkään taholla ei ole käsitystä ja vastuuta vapautuvan vangin kokonaisvaltaisesta tilanteesta. (Havio ym. 2008:231.) Tutkimustulosten mukaan vangit kokivat palveluohjauksen jatkumisen päihdeidenkäyttöä estävänä tekijänä. Palveluohjaus tuo vangeille turvaa vapautumisprosessiin. Tutkimustulosten mukaan palveluohjauksen positiivisia puolia on, että palveluohjaaja on tuttu henkilö jo vankeusajalta ja tietää vankien henkilökohtaisen tilanteen. Monet kokivat uuden viranomaisen kanssa työskentelyn aloittamisen stressaavaksi.

Vankien muutosta tukee myös muusta vankilan toiminnasta eristetty ympäristö. Vankila on haastava ympäristö kuntoutujalle. Kuntoutuksen kannalta on vankilan ilmapiiri hyvin keskeinen asia. Vankilan ilmapiiriin vaikuttaa mm. huumausaineiden saatavuus, vankien vankeusaikojen pituus sekä vankien kohtelu. Vankilaympäristöön kuuluu kuntoutusta haittaavia tekijöitä, kuten itsemääräämisoikeuden vähäisyys sekä laitospäinen ympäristö. (Havio ym. 2008:231.) Tutkimustuloksista ilmenee, että useat haastatteluun osallistuneet kokivat muusta vankilan toiminnasta eristetyn ympäristön positiivisena asiana. Eristetyssä ympäristössä vangeilla on mahdollisuus keskittyä omaan kuntoutusprosessiin. Jos he olisivat

tekemisissä muiden osastojen vankien kanssa, voisi syntyä konflikteja ja mielitekoja päihteisiin liittyvää ympäristöä kohtaan.

13 Pohdinta

Tämän tutkimuksen tarkoitus oli tuoda esiin vankien näkemys vuorovaikutuksen merkityksestä heidän kuntoutukseensa. Vuorovaikutus on jokapäiväinen asia ja jokainen ihminen kokee sen omalla tavallaan. Vuorovaikutuksen merkitystä aliarvioidaan. Tässä tutkimuksessa tulee esiin, että kuntoutuksessa tapahtuvaan vuorovaikutukseen vaikuttaa monenlaiset seikat kuten ympäristö, jossa toimitaan, ryhmä, ohjaajan persoona ja sukupuoli sekä vuorovaikutuksen kokijan näkökulma, sekä henkilökohtainen tilanne vuorovaikutushetkellä. Näitä merkittäviä tekijöitä tulee huomioida, kun keskustellaan vuorovaikutuksen merkityksestä. Vaikka kuntoutusohjelmat sisältävät samankaltaisia ominaisuuksia ja toimintoja on esimerkiksi ympäristöllä ja kuntoutujien keskinäisellä ryhmällä suuri merkitys kuntoutuksen onnistumiseen.

Jokainen ihminen kokee asiat omalla tavallaan. Tässä tutkimuksessa ilmenee, että WOP-kuntoutusosaston toiminta on eheyttävää ja parantaa kuntoutujien vuorovaikutustaitoja, kohottaa itsetuntoa ja auttaa päihdeettömän ja rikoksettoman elämän hallinnassa. WOP-kuntoutusosasto on Suomessa ainutlaatuinen kuntoutusohjelma vankilasta vapautuneen jatkuvan palveluohjauksen myötä, joka tukee vankia vaikeimmalla hetkellä vapautumisen ja siviilielämän hallintaan saamisessa. Erityistä on, että WOP-kuntoutusosaston toiminnalla on hyviä tuloksia myös uusintarikollisuuteen vaikuttamisen näkökulmasta. Tutkimustulosten mukaan tämän tyyllisiä kognitiivisen työteen omaavia ja vankeusajalta vapautuneen tukevia ohjelmia pitäisi kehittää enemmän Suomen vankeinhoidossa ja silloin pystyttäisiin myös vertailemaan eri osastojen välillä toiminnan vaikuttavuutta. WOP-kuntoutusosaston toiminta perustuu hyvin pitkälti työryhmään ja sen toimivuuteen. Olisi mielenkiintoista tutkia onko WOP-kuntoutusohjelma itsessään toimiva kokonaisuus vai perustuuko ohjelman kuntouttava vaikutus persooniin, jotka muodostavat työryhmän ja mikä merkitys on itse WOP-kuntoutusohjelman sisällöllä. Ei voida olettaa, että vangit kävisivät saman kuntoutusohjelman eri paikkakunnilla sekä erilaisissa ympäristöissä ja kokisivat toiminnan vaikuttavuuden samalla tavalla ja kuntoutuksen vaikutus olisi kaikille positiivinen.

Vuorovaikutuksen ja dialogisuuden vaikuttavuuden näkökulmasta vankeinhoidoin kuntouttavuutta tulisi kehittää enemmän yksilön näkökulmasta ja perehtyä enemmän kuntouttamaan ihmisiä moniongelmaisina yksilöinä. Suomessa on paljon moniongelmaisista vankeista, joiden monien ongelmien myötä heillä on päihdeongelma, joka on mahdollisesti johtanut rikoksiin. Rankaisemalla päihdeidenkäytöstä johtuvista rikoksista ja vieroittamalla vanki päihdeistä ei vielä poisteta ydinongelmia, jotka kuntoutujan päihdeidenkäyttöön olivat alun perin syynä. Vuorovaikutukseen perustuva kuntoutusmuoto, jossa dialogisuus ohjaajan ja

vangin välillä on eheyttävää, kuntouttaa vankia kokonaisvaltaisesti ja on tämän tutkimuksen mukaan merkittävää vangin kuntoutukselle. Yleisesti päihdekuntoutuksen tulisikin pyrkiä enemmän kokonaiskuntouttavuuteen, kuin vain yksittäisen ongelman ratkaisemiseen. Hoitamalla vankia kokonaiskuntouttavuuden näkökulmasta, taataan vangille yksi taho, joka on tietoinen hänen asioistaan. Tämä luo vangille turvallisuutta ja poistaa turhautuneisuutta, kun tarvitsee toimia yhteistyössä vain yhden viranomaistahon kanssa.

Suomessa toimii useita erilaisia ryhmämuotoisia kuntoutusohjelmia, joista useat ovat tarkoitettu tietynlaisista rikoksentekeijöille kuten esimerkiksi seksuaalirikoksista tuomituille, väkivaltarikoksista tuomituille tai päihderikoksista tuomituille. Monissa ryhmämuotoisissa kuntoutusohjelmissa on vertaistuen ja vuorovaikutuksellisuuden hyviä puolia, mutta kaikki päihdeongelmaiset eivät pysty toimimaan tai avautumaan ongelmistaan ryhmissä. Tämän vuoksi kuntoutusohjelmissa vangit tulisi ottaa huomioon myös yksilöinä ja tarjota heille henkilökohtaista kuntoutusta. Yksilömuotoinen kuntoutus on enemmän resurssija vaativampaa, mutta todennäköisemmin vaikuttavampaa ja näin ollen pidemmällä aikavälillä kannattavampaa. Tässä tutkimuksessa ilmenee, että yksilökeskustelut ohjaajan ja vangin välillä olivat hyvin merkittävässä asemassa kuntoutuksen onnistumisen kannalta. Haastatteluun osallistuneiden mukaan on tärkeää, että kuntoutuksen aikana saa käsitellä omia henkilökohtaisia asioita rauhassa ja he kokivat tämän merkittäväksi tekijäksi myös muutoksen kannalta.

Erilaiset tekijät vaikuttavat kuntoutuksen onnistumiseen, kuten esimerkiksi vuorovaikutuksen ja dialogisuuden laatu. Kuntoutuksessa tulisi ottaa huomioon erilaisten persoonien merkitys. Tämän tutkimuksen mukaan WOP-kuntoutusosastolla on hyvä yhteishenki ja ilmapiiri. Tämä on vankien mukaan merkittävä tekijä kuntoutuksen onnistumisen kannalta. Hyvä ja toimiva ryhmä toimii eheyttävänä. Suomessa lähes kaikki vankiloissa tapahtuvat kuntoutusohjelmat ovat ryhmämuotoisia. Usein vangeilla on mielenterveysongelmia sekä muita mielentasapainoon ja terveyteen vaikuttavia ongelmia. On siis todennäköistä, että kuntoutujat ajautuvat pienissä ryhmissä konflikteihin keskenään. Tämän tutkimuksen mukaan WOP-kuntoutusosastolla näin ei kuitenkaan tutkimuksen mukaan ollut, vaan osaston vankien keskinäinen ilmapiiri koettiin eheyttäväksi, vapautuneeksi, avoimeksi ja kuntoutusta tukevaksi. Tämä on mielestäni merkittävä syy WOP-kuntoutusosaston toiminnan onnistumiselle. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan tullut ilmi hyvän ryhmähengen ja kuntoutusta tukevan ilmapiirin saavuttamisen syitä mikä on harmittavaa, sillä näitä syitä olisi mielenkiintoista tutkia, sillä kuntoutusta tukevan ryhmähengen ja ilmapiirin rakentumisesta kertovan tutkimuksen tuloksista olisi hyötyä kaikille ryhmämuotoisille kuntoutustoiminnoille.

Vuorovaikutuksen ja dialogisuuden merkitys kuntoutuksessa unohdetaan helposti. Suomen vankeinhoidossa keskitytään enemmän strukturoituihin ryhmämuotoisiin kuntoutusohjelmiin.

Näiden kuten kaikkien kuntoutusohjelmien vaikuttavuutta on hankala seurata, sillä vaikutukset saattavat näkyä pitkän ajan kuluttua. Suurin syy kuntoutusohjelmiin pyrkimisessä on vangin rangaistusaikasuunnitelmaan kirjoitettu kehotus hakeutua kuntoutusohjelmaan. Ongelmana on kuitenkin se, että kuntoutus tapahtuu vankeustuomion aikana ja vangin vapauduttua tai siirryttyä avovankilaan ei hänellä ole riittävää tukea selviytyä päihteettömänä ja ilman rikosten tekemistä. Vanki tarvitsee eniten tukea vapautumisen hetkellä sekä siviilielämän alussa. Ei voida olettaa, että käytyään päihdekuntoutusohjelman suljetuissa oloissa vankilassa, jossa ei ole siviilielämän tarjoamia houkutusia, vanki pystyisi elämään päihteettömänä ilman tukitoimia. WOP-kuntoutusosaston vankeusajasta vapautuen jatkuva palveluohjaus on ratkaisu juuri tähän ongelmaan ja tutkimustulosten mukaan se tuo vangeille uskoa vapautumiseen ja vapaudessa pysymiseen. Tällaisilla positiivisilla näkemyksillä on myös merkitystä kuntoutuksen onnistumiseen.

Kuntoutuksen vaikuttavuus on jatkuvasti kuuma puheenaihe sosiaalipolitiikassa. Tämän tutkimuksen mukaan kuntoutus ei tarvitse suuria resursseja onnistuakseen vaikuttamaan kuntoutujan elämään pysyvästi. Tämän tutkimuksen yhteydessä haastateltiin kolmea jo siviilissä olevaa entistä WOP-kuntoutusosastolaista. Heistä jokainen kiitti palveluohjausta ja korosti sen vaikutusta onnistumiseen. Mielenkiintoista olivat myös erot näiden haastateltavien ja osastolla olevien vankien kesken. Vapaudessa haastattelutilanne oli rennompaa, mutta myös haastateltavat pystyivät paremmin rakentamaan ajatuksiaan sanoiksi sekä kuvaamaan kokemuksiaan realistisesti. He todistavat sen, että WOP-kuntoutusosasto parantaa vuorovaikutustaitoja sekä elämänhallintaa. Haastattelutilanteessa haastateltavana istui reippaita nuoria miehiä, joilla oli ote normaalista elämästä.

Tämä opinnäytetyö kuvaa hyvin WOP-kuntoutuksen polkua alkuaikojen defenseseistä ja sosiaalisista haasteista kohti vapautumisen hetkeä ja päihteetöntä sekä rikoksetonta siviilielämää. Vaikka kuntoutuksen taustalla on toimiva kognitiivinen ohjelma, strukturoituja päihdekuntoutusohjelmia, turvattu päihdeetön ympäristö ja osaava henkilökunta on kuitenkin kuntoutujan muutosmotivaatio avainasemassa kuntoutuksen onnistumiseen. Motivaation tulee lähteä kuntoutujasta itsestään. Kuntoutuminen on rankka prosessi ja vaatii selkeän päämäärän, jota kohti kulkea. Kuntoutusohjelmissä tulisi keskittyä ylläpitämään vangin muutosmotivaatiota. Muutosmotivaatiota voi tukea vuorovaikutuksellisin keinoin tukemalla ja keskustelemalla kuntoutujan kanssa, jotta tavoitteet ja päämäärä pysyvät aktiivisessa muistissa. Tässä tutkimuksessa ilmenee, että muutosmotivaatiota tukee nimenomaan se, että vankia kohdellaan WOP-kuntoutusosastolla yksilönä. Vanki saa aikaa käsitellä omaan elämäänsä liittyviä asioita rauhassa omaohjaajan kanssa yksilökeskusteluissa sekä viettää vankeusaikansa ympäristössä, joka tukee kuntoutusta. Kuntoutus lähtee aina kuntoutujasta itsestään, mutta oikeaan aikaan tapahtuvalla ja oikeanlaisella vuorovaikutuksella ja dialogisuudella muutoshalua voidaan edesauttaa, tukea ja ylläpitää. Vuorovaikutuksen

merkitys tulisi huomioida tärkeänä tekijänä kaikissa kuntoutuksen vaiheissa, sillä pienillä eleillä, sanoilla tai teoilla voi olla todella kauaskantoiset vaikutukset.

14 Lopuksi

Tämä opinnäytetyö on tehty yhteistyössä Keravan vankilan WOP-kuntoutusosaston kanssa. Tarkoituksena oli selvittää vuorovaikutuksen merkitystä vankien kuntoutukseen vankien näkökulmasta. Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen tutkimus. Aineistonkeruumenetelmänä on käytetty teemahaastattelua ja aineistoanalyysimenetelmänä käytin sisällönanalyysimenetelmää.

Tutkimusprosessi oli pitkä ja opettavainen. Olen tyytyväinen siihen, että päätin tehdä opinnäytetyön yksin, sillä olen saanut opetella jokaisen tutkimuksen tekemiseen liittyvän vaiheen itse. Tutkimusprosessin parasta antia oli haastatteluiden suunnittelu sekä suorittaminen käytännössä. Olin yllättynyt miten helppoa haastattelut oli suorittaa käytännössä ja miten vaivatonta vuorovaikutus minun ja vankien välillä haastattelutilanteessa oli. Vaikka haastatteluissa muutamia virheitä sattui, johtuen kokemattomuudestani haastattelijana, selvisin niistä kuitenkin kunnialla.

Haastavinta opinnäytetyön tekemisessä oli teoreettisen viitekehyksen luominen. Jälkeenpäin ajatellen teorian luominen oli haastavinta aluksi sen vuoksi, että opinnäytetyöprosessi on pelottava, epäselvä ja tuntuu mahdottomalta tehtävältä. Loppujen lopuksi aihepiirit alkoivat hahmottua ja teoria sen mukana. Opinnäytetyön tekemisen loppuvaiheissa ongelmaksi muodostui enemmänkin teorian rajaaminen, sillä lähteitä aiheesta oli helppo löytää, kun vain aluksi perehtyi keskeisiin käsitteisiin. Haastavana koin myös tietynlaiset paineet, jotka muodostuivat opinnäytetyön tekemisestä WOP-kuntoutusosastolle, sillä työryhmä toivoi hyötyvänsä tutkimustuloksista toimintansa kehittämistä ajatellen. Paineita syntyi minulle tutkijana haastatteluiden onnistumisesta, tutkimustulosten käsittelystä sekä olennaisen tiedon löytämisestä aineistosta ja sen esiin tuominen. Koin kuitenkin onnistuvani suhteellisen hyvin ottaen huomioon kokemattomuuteni tutkijana. Koin opinnäytetyön tekemisen mielenkiintoiseksi prosessiksi sen mielenkiintoisen aiheen vuoksi. Vuorovaikutus ja sen merkitys on minusta tärkeä aihe ja liittyy merkittävästi sosiaalialaan.

Tutkimus onnistui mielestäni asianmukaisesti. Parhaiten onnistuin mielestäni tutkimustulosten tekemisessä sekä johtopäätösosioissa. Parannettavaa olisi ollut teoriaosuudessa, sillä se olisi voinut olla yhtenäisempi sekä loogisempi. Jälkeenpäin ajatellen olisi ollut helpompi tehdä ensin teemahaastattelut, joista nousseiden asioiden pohjalta rakentaa uutta ja vanhaa teoriaa. Teoriaosuutta tehdessäni minulla ei ollut selkeää kuvaa opinnäytetyöprosessista ja

uskoisin, että jos tekisin uuden tutkimuksen, osaisin paremmin luoda ehjemmän kokonaisuuden.

Tätä tutkimusta voisi toistaa useilla erilaisilla vankilaympäristöön sijoittuvilla kuntoutusosastoilla. Edellytyksenä on kuntoutusosaston työryhmän kognitiivinen työote. Tästä tutkimuksesta nousi esiin monta mielenkiintoista aihetta, joita voisi tutkia kuten esimerkiksi mitkä tekijät vaikuttavat hyvän ryhmähengen muodostumiseen kuntoutusosastolla tai vankien keskinäisen vertaistuen merkityksen tutkiminen. Tässä tutkimuksessa edellisiä aiheita on vain raapaistu, mutta olisi mielenkiintoista tutkia niiden syvemmät merkitykset kuntoutuksen onnistumiseen. Tutkimusta tehdessä tulee tutkijalla olla kokemusta haastateltavien vankien osaston toiminnoista, sillä itselleni oli suurta hyötyä harjoittelukokemuksestani osastolla. Tutkimustuloksia tehdessä oli helppoa yhdistää erilaiset tekijät eri toimintoihin, kun ymmärsin etukäteen työryhmän erilaisen roolin ja ryhmien sekä yksilökeskusteluiden keskeiset sisällöt. Näin myös tarkentavien kysymysten esittäminen oli helpompaa.

Opinnäytetyön onnistumisesta haluan kiittää WOP-kuntoutusosaston työryhmää, joka on antanut oman näkökulmansa tutkimuksen tavoitteisiin ja toivon, että tutkimuksesta on hyötyä myös työryhmälle ja WOP-kuntoutusosaston toiminnan kehittämiseksi. Erityisesti haluan kiittää WOP-kuntoutusosaston erityisohjaaja Mari Kauppista, joka on tukenut minua opinnäytetyön aikana ja toiminut työelämän edustajan tässä opinnäytetyössä. Suurin kiitos kuuluu kuitenkin kaikille kahdeksalle tutkimukseen osallistuneelle henkilölle, jotka antoivat sisällön tälle tutkimukselle. Toivottavasti olen tuonut esiin heidän keskeisen sanoman vuorovaikutuksen merkityksestä heidän kuntoutukseensa tässä opinnäytetyössä.

Lähteet

Eskelinen, Tuija (2009) Wop-kuntoutus, Kokonaisvaltainen toimintamalli nuorten vankien psykososiaalisessa kuntoutuksessa, Työkirja, Rikosseuraamusviraston monisteita 2/2009.

Eskola, Jari ja Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino: Jyväskylä.

Granfelt, Riitta (2008) Osalliseksi omaan elämään Work out - ohjelma nuoren vangin tukena. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 4/2008.

Havio, Marjaliisa, Inkinen, Maria, Partanen, Airi (2008) Päihdehoitotyö. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, Sirkka ja Hurme, Helena (2008) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko ja Sajavaara, Paula (1997) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hyttinen, Leena (2003) Palveluohjauksen vaikuttavuutta määrittämässä. Satka, Mirja, Anneli, Pohjola & Marketta Rajavaara. Sosiaalityö ja vaikuttaminen. Jyväskylän Yliopisto.

Järvinen, Minna-Kaisa (2007) Asiakas-työntekijäsuhteen dialoginen arviointi kriminaalihuollossa. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2007.

Karsikas, Vuokko (2005) Selvinpäinolosta tulee hyvä fiilis. Päihdeongelmaisten vankien voimaantuminen. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 3/2005.

Kiehelä, Hannu & Tyni, Sasu (2009) Vaikuttavuuden mittaaminen rikosseuraamusten arvioinnin haasteena. Rantanen, Teemu. Kuntoutus, vaikuttavuus ja kehittäminen. Näkökulmia rikosseuraamusalan työn kehittämiseen. Laurean ammattikorkeakoulun julkaisusarja.

Kriminaalihuollon tukisäätiön toimintaesite 2010.

Laine, Matti (2007) Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Tietosanoma.

Mäkinen, Olli (2006) Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.

Mönkkönen, Kaarina (2002) Dialogisuus kommunikaationa ja suhteenä. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Kuopion yliopiston julkaisuja.

Päihdevalvonnan opas (2008) Rikosseuraamusalan käsikirjoja 2/2008.

Rantanen, Teemu (2009) Kuntoutus, vaikuttavuus ja "sosiaalinen". Rantanen, Teemu. Kuntoutus, vaikuttavuus ja kehittäminen. Näkökulmia rikosseuraamusalan työn kehittämiseen. Laurean ammattikorkeakoulun julkaisusarja.

Rantanen, Teemu, Collan, Marja (2009) Kuntouttavasta osastotoiminnasta siviiliin suuntaavaan työhön. Näkökulmia Keravan vankilan WOP (Work Out Projekt) - projektin prosessiin. Rantanen, Teemu. Kuntoutus, vaikuttavuus ja kehittäminen. Näkökulmia rikosseuraamusalan työn kehittämiseen. Laurean ammattikorkeakoulun julkaisusarja.

Ruusuvuori, Johanna, ja Nikander, Pirkko (2010) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino Oy.

Saarnio, Pekka (2009) Suomalaisen päihdetyöntekijän muotokuva. Yhteiskuntapolitiikka lehtijulkaisu 6/2009.

- Salminen, H (1997) Ryhmäanalyysin perusteet. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino.
- Silvennoinen, Markku (2004) Vuorovaikutuksen avaimet. Helsinki: Talentum.
- Särkelä, Antti (2001) Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Tampere: Vastapaino Oy.
- Toskala, A (1997) Pelkojen voittaminen. Juva: WSOY.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi Helsinki: Tammi.
- Vankeuslaki (2005) N:o 767. Suomen säädöskokoelma.
- Yhtymisen aika (2009) Rikosseuraamusalan vuosikertomus 2009. Erweko Painotuote Oy.

Liitteet

Liite 1: Teemahaastattelun runko

Perustiedot:

- Ikä
- Kuinka kauan ollut Wop-osastolla?
- Aiempi kokemuksesi päihdekuntoutuksesta?

Työryhmän merkitys:

- Mitä yhteisöllisyys työryhmän ja osastolaisten kesken merkitsee sinulle?
- Mitä mieltä olet omaohjaaja käytännöstä?

*jatkokysymys: Mitä hyötyä ja haittaa

- Vaikuttaako ohjaajan sukupuoli suhteeseen?

- Mitä etua miespuolisesta ohjaajasta voisi olla sinulle?

*kerro olisiko miespuolisesta oma-ohjaajasta sinulle enemmän hyötyä ja minkälaista hyötyä?

- Kerro miten koet vartijan läsnäolon osastolla vaikuttavan sinuun

Dialogisuus/vuorovaikutus:

Kerro näkemyksesi yksilökeskusteluiden hyödyllisyydestä kuntoutuksellesi?

- Kerro miten erilaiset vuorovaikutustilanteet merkitsevät sinulle?
- Kuvaille miten osastolla olevien vankien muodostama ryhmä merkitsee sinulle

* Kerro miten vertaistuki vaikuttaa sinuun?

Muutos:

- Minkälaisia ennakkokäsityksiä sinulla oli Wop-osastosta?
- Kerro kokemuksistasi Wop-osastosta
- Mikä on merkityksellisintä tai hyödyllisintä kuntoutuksesi kannalta ja minkä vuoksi?
- Miten koet muuttuneesi osastolla olosi aikana? Tunnetko, että sosiaaliset taitosi ovat parantuneet, koetko, että sinun on helpompi toimia ryhmässä?

Liite 2: Tutkimuslupa

Päätös

10.11.2011

51/332/2011

Annariikka Kettunen
Jakomäentie 6B F162
00770 Helsinki

Hakemuksenne 23.10.2011

Tutkimuslupahakemus

Olet hakenut Rikosseuraamuslaitokselta tutkimuslupaa Laurea-ammattikorkeakoulun rikosseuraamusalan opinnäytetyötä varten. Opinnäytteen ohjaajana toimii yliopettaja Teemu Rantanen.

Tutkimuksen aihe ja tarkoitus

Opinnäytteen tarkoituksena on selvittää vuorovaikutuksen merkitystä vangin kuntoutuksen. Tarkoituksena on tuoda esiin vankien näkökulma siitä, mitä Wop-työryhmän ja vangin välinen vuorovaikutus ja vastavuoroisuus merkitsevät vangeille ja heidän kuntoutusprosessilleen.

Tutkimuksen kohderyhmä

Keravan vankilan Wop-osastolla olevat vangit.

Tutkimuksen toteutus

Kahden vangin haastattelut

Lupahakemus

Haette tutkimuslupaa haastattelujen suorittamiseen.

Päätös

Rikosseuraamuslaitoksen keskuhallintoyksikkö myöntää teille tutkimusluvan hakemuksenne mukaisesti.

Tutkimuksen yhteyshenkilänä toimii erityisohjaaja Mari Kauppinen. Käytännön järjestelyt opinnäytteen toteuttamiseksi sovitaan hänen välityksellä.

Vankien osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista ja heiltä tulee pyytää yksilöty suostumus. Tutkimuksen toteutus ja tutkimusaineiston keruu ei saa aiheuttaa kohtuonta häiriää vankilosastojen muulle toiminnalle.

Tutkimuksen tulokset on esitettävä niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa. Tutkimusaineisto on säilytettävä siinä, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. Tutkimusaineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se on hävitettävä yksilötietoja osalta tutkimuksen valmistuttua.

Käyntiosoite
Aberinkatu 25
00180 HELSINKI

Postiosoite
P.O. Box 311
00181 HELSINKI

Puhelin
010 36 88300

Telekopio
010 36 88446

Sähköpostiosoite
kirjamo.riise@on.fi

2(2)

Tutkimuksen valmistuttua siitä tulee lähettää kopio Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön, Keravan vankilaan sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle (Vemissakatu 2A, 01301 VANTAA). Hankkeesta tuke myös lähettää tiivistelmä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön (peter.blomster@om.fi). Rikosseuraamuslaitos pitää oikeuden julkaista tiivistelmän internet-sivuillaan.

Kirsti Kuivajarvi
kehitysjohtaja

Peter Blomster
tutkija

Tiedoksi

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen johtaja Katri Järvinen
Keravan vankilan johtaja Timo Koivuniemi
Keravan vankilan erityisohjaaja Mari Kauppinen
Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen kirjastonhoitaja Sija Rekomaa